

รู้จักอเมริกา ผ่านมาตุศักยภาพของไทย

สำนักพิมพ์อมรินทร์
หนังสือในเครือ อมรินทร์

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

รู้จักอเมริกา

หัน มาดู ศักยภาพ ของไทย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ที่จังหวัดสุพรรณบุรี ครั้นจบชั้นมัธยมศึกษาแล้ว ได้บรรพชาเป็นสามเณรขณะมีอายุ ๑๓ ปี และสอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยคขณะยังเป็นสามเณร จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชาคุณาภิเษกให้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในฐานเนาคหหลวงเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ท่านศึกษาต่อจนได้รับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๑) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์ กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน จังหวัดนครปฐม และเป็น "ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม" ของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และศาสตราจารย์พิเศษของมหาจุฬาฯ

นับจากอุปสมบทจนถึงปัจจุบัน รวม ๔๐ ปีที่ท่านอุทิศชีวิตให้แก่งานเผยแผ่พระศาสนาทุกรูปแบบ ตั้งแต่การสอน การบรรยาย การปาฐกถา การอภิปราย การแสดงพระธรรมเทศนา รวมทั้งงานนิพนธ์ด้านเอกสารวิชาการและตำราต่างๆ ซึ่งเป็นงานชั้นดี มีมาตรฐานสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พุทธธรรม (ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็น ๑ ใน ๑๐๐ เล่มหนังสือดีที่คนไทยควรอ่าน โดยคณะวิจัยของ สกว.), ธรรมบุญชีวิต, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ กับ ฉบับประมวลธรรม และ พุทธศาสนา ในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ (ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็น ๑ ใน ๘๘ เล่มหนังสือดีวิทยาศาสตร์ โดยคณะวิจัยของ สกว. เช่นกัน)

ไม่เพียงได้รับนิมนต์ไปบรรยายที่ต่างประเทศหลายครั้ง เช่น ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด แต่ท่านยังได้รับการอาราธนาให้เป็นผู้แสดงปาฐกถาในการประชุมนานาชาติขององค์ระดัปลงโลกหลายคราวด้วย เช่น เรื่อง "A Buddhist Solution for the Twenty-first Century" ในการประชุมสภาศาสนาโลกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖

ด้วยฉันทะในการทำงานอันมุ่งประโยชน์สุขของส่วนรวมและแสดงถึงความเป็นเลิศทางวิชาการมาโดยตลอด ทำให้ท่านได้รับปริญญาคุณูปบัณฑิตกิตติมศักดิ์หลายสาขาจากสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ เช่น สาขาพุทธศาสตร์ จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๒๕); สาขาปรัชญา จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (๒๕๒๔); สาขาการศึกษา จากมหาวิทยาลัยศิลปากร (๒๕๓๐) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (๒๕๓๐) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (๒๕๓๓) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (๒๕๓๗) มหาวิทยาลัยรามคำแหง (๒๕๓๘); และสาขานิติศาสตร์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๕๓๑) มหาวิทยาลัยมหิดล (๒๕๓๒)

นอกจากนี้ท่านยังได้รับรางวัล "มหิตลวราวุธสรณ์" (๒๕๓๒) รางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ "สังข์เงิน" สาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๒๕๓๓) รางวัล "สาโรช บัวศรี ปรารถน์ผู้ทรงศีล" (๒๕๔๔) และที่สำคัญคือรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพจากยูเนสโก (๒๕๓๗) นับเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับเกียรติได้รับรางวัลนี้

พ.ศ. ๒๔๔๖ ปีแห่งการอ่าน

ร่วมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

สำนักพิมพ์อมรินทร์

หนังสือในเครือ ◀ อมรินทร์

รู้จักอเมริกา

หันมาตุ๊กตักยภาพของไทย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ 974-272-687-6

พิมพ์ครั้งแรก พฤษภาคม 2546

กองงานอำนวยการ

วิทยุสามัคคีแห่งประเทศไทย จำกัด

เลขเรียกหนังสือ

BK 1570.56 พ3355

2546 ต.1

วันที่

10 เม.ย 56

เลขทะเบียน

2422

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของศูนย์ข้อมูลอมรินทร์

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).

รู้จักอเมริกา หันมาตุ๊กตักยภาพของไทย. — กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2546.

66 หน้า.

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม. 2. สหรัฐอเมริกา. ภาวะสังคม. 3. ไทย -- ภาวะสังคม. 4. พจนานุกรมสังคม

303.44 พ4ร7

DDC 303.44

ISBN 974-272-687-6

เจ้าของ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) กรรมการผู้จัดการ
สายธุรกิจสำนักพิมพ์และบรรณาธิการฝ่ายการ สุกาวดี โภภินทร รองกรรมการผู้จัดการใหญ่สายการตลาด
และประชาสัมพันธ์ วรรณ อุทกะพันธุ์ บรรณาธิการ ปวีต ว่องวิระ ผู้ช่วยบรรณาธิการ นฤมล อิทธิวิวัฒน์
เลขานุการกองบรรณาธิการ ประเสริฐพร เจ๊ะมะ ชับเฮติเตอร์ ปาจารย์ ศรีพิพัฒน์กุล ผู้จัดการฝ่ายการผลิต
ธีระพร แสงเงิน ผู้จัดการส่วนงานศิลปกรรมหนังสือเล่ม เอกจิตร โพธิ์ปลั่ง ศิลปกรรม กุศล คงสวัสดิ์
พิสุน์อักษร อัมไพวรรณ ทองคง, ธัญชนก พจน์ฉิมพลี คอมพิวเตอร์ วันเพ็ญ ไชยโนฤทธิ์
ประสานงานการผลิต บรม คมเวช สำนักงาน บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๗/๔-๑๘ ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐ โทรศัพท์
๐-๒๕๓๕-๐๒๘๖ ต่อ ๔๓๒๖ โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๘๗๕๒, ๐-๒๕๓๕-๘๖๕๕ E-mail: info@amarin.co.th
Homepage: http://www.amarin.co.th

แยกสีและพิมพ์ที่ สายธุรกิจโรงพิมพ์ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) ๖๕/๑๖
ถนนชัยพฤกษ์ (บรมราชชนนี) เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐ โทรศัพท์ ๐-๒๕๒๒-๙๐๐๐, ๐-๒๕๘๒-๑๐๑๐
โทรสาร ๐-๒๕๓๓-๒๗๕๒, ๐-๒๕๓๕-๑๓๕๕ จัดจำหน่ายโดย บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด
๖๕/๖๐-๖๒ ถนนชัยพฤกษ์ (บรมราชชนนี) เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐ โทรศัพท์ ๐-๒๕๘๒-๒๐๐๐
โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๑๓๕๒, ๐-๒๕๓๕-๑๓๕๔, ๐-๒๕๘๒-๒๒๕๕ Homepage: http://www.naiin.com

ราคา ๗๘ บาท

สารบัญ

คำนำ (๘)-(๙)

ถ้อยแถลง (๑๐)

โมทนาพจน์ (๑๑)-(๑๓)

บทนำ ๑

วิสัยทัศน์ ว่ามองไกล ก็มักมองได้แค้ในกรอบของยุคสมัย ๒

จำเป็นต้องแข่งขัน ก็ต้องรู้เขาอย่างถึงรากเหง้าและเนื้อใน ๔

รู้จักอเมริกา ๖

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗: หนีภัยศาสนาจากยุโรป ๖

ภูมิหลังอเมริกา คือประวัติการถูกบีบบังคับ-ดิ้นรนแสวงหา ๘

ค.ศ. ๑๖๒๐ - ๑๘๕๐:

๓๐๐ ปีแห่งการบุกฝ้ายขยายพรมแดน ๘

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๘:

แรงหนุนและทุนเก่าจากถิ่นเดิมในยุโรป ๑๐

คติไทยคือพอใจถิ่นนี้ คติอเมริกันคือฟันฝ่าหาต่อไป ๑๒

บุกฝ้ายหาดินแดน แล้วก็เดินหน้าหาความมั่งคั่ง ๑๓

ปลาย ค.ศ. ๑๘: เร่งขยายดินแดน

ปลาย ค.ศ. ๑๙: เร่งขยายอุตสาหกรรม ๑๔

สร้างพลังปลูกเร้าและความชอบธรรม

ในการแย่งเอาและเข้าครอบครอง ๑๗

ปลาย ค.ศต. ๑๙: ขับดันความคิดแข่งขันให้เข้มข้น ๑๗

ปลาย ค.ศต. ๑๙: จบพรมแดนในประเทศ

เริ่มขยายจักรวรรดิไปในโลก ๑๙

แผ่ขยายวัฒนธรรม รักษาความเป็นผู้นำของโลก ๒๑

ค.ศต. ๒๐: ขยายพรมแดนแนวใหม่ ๒๑

ความไฝ่ฝันของอเมริกา แสดงออกมาในวาทะของผู้นำ ๒๓

บุกฝ่าก้าวมาได้ พอถึงจุดหมายก็กลายเป็นวุ่นวายสับสน ๒๗

ข้างนอกยิ่งใหญ่ ข้างในทำท่าอับจน ๒๗

สภาพของตัวเองเมื่อได้พัฒนาสูงสุดเป็นผู้นำของโลก ๒๙

สังคมอเมริกามาถึงจุดเปลี่ยนที่ตั้งเค้ามานาน ๓๑

ย้อนหลังกลับไป ๓๐ กว่าปี พวกฮิปปีคิดอย่างไร ๓๑

คติ frontier ที่ภูมิใจ กลายเป็น conquest ที่น่ารังเกียจ ๓๓

เข้าหลอมแตกไป เตือนอเมริกาให้สร้างจุดหมายใหม่ ๓๔

ข้างนอกยิ่งใหญ่ ข้างในวิกฤติ ๓๔

melting pot ก็หลอมไม่ได้ rule of law ก็รวมไม่ติด ๓๗

อเมริกาเจริญก้าวหน้ายิ่งใหญ่ ก็ต้องตันเมื่อสุดทางที่พุ่งไปข้างเดียว ๓๙

ถึงจะถล่มสลายต่งไป ก็ได้ศักยภาพเตรียมไว้ให้ฟื้นตัวได้ ๔๒

หันมาดูศักยภาพของไทย ๔๔

มีศักยภาพดี ถ้าไม่รู้จักใช้ก็อาจกลายเป็นโทษ ๔๕

ฝรั่งร่ำรวยกว่าอย่าล้าเส้น ไทยเรื่อยๆว่าไม่เป็นไร ๔๕

สุขสบายคือทางสองแพร่ง

สู่ประมาทแล้วเสื่อม หรือเป็นฐานที่จะก้าวสูงขึ้นไป ๔๖

วัฒนธรรมขาดตอนไป สังคมไทยเลื่อนลอยเคว้งคว้าง ๔๗

“สนุก” บอกจุดพอกที่สมหมาย “บุญ” บอกที่จะก้าวต่อออกไป ๔๗

“สนุก” กับ “บุญ” พราวจากกัน :

สนุกบานปลายหยาบคายขึ้น บุญจางห่างแคบลงไป ๔๘

อุดมคติหายไป ไม่มีคำสื่อนใจที่จะรวมพลังสู่จุดหมาย ๕๑

สังคมไทยจะหลุดจากฐาน ทั้งด้านรูปและนามธรรม ๕๑

จะเอาของเขา ก็มองไปติดแค่ว่าล่อตา เลยจับสาระไม่ได้ ๕๔

คนไทยจะพัฒนาศักยภาพขึ้นมา พาสังคมไทยให้ก้าวไปได้หรือไม่ ๕๗

อยู่ใต้ภาพของเขา จนมองไม่เห็น

ทั้งตัวจริงของเขาและเนื้อตัวของเราเอง ๕๗

ไม่ติดแค่ว่าภาพที่ตั้งไว้ ดูชีวิตที่ได้เป็นอยู่จริง

จึงจะรู้เราเขา และเอามาใช้ประโยชน์ได้จริง ๕๘

สังคมไทยจะก้าวไปข้างหน้าได้หรือไม่

อยู่ที่จะก้าวขึ้นสู่ภูมิแห่งปัญญาใหม่ ๖๒

ถ้อยแถลง

หนังสือเรื่อง *รู้จักอเมริกา* *หันมาดูศักยภาพของไทย* ซึ่งเขียนโดยท่าน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นบทความหนึ่งในเอกสารชุด “วิกฤตการณ์ สังคมและทางออก” ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ รวบรวมผลงานที่ทรงคุณค่าของผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม อันได้แก่ ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี และศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง โดยตระหนักดีว่า ประเทศไทยและสังคมโลกในขณะนี้ได้ตกอยู่ในภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม และอาจกล่าวได้ว่าเป็นวิกฤตการณ์ของ มนุษยชาติ ดังนั้นหากมีการวิเคราะห์เจาะลึกปัญหา สาเหตุ ตลอดจน เสนอแนวทางในการแก้ไขสถานการณ์ของสังคมได้อย่างลุ่มลึก อันเป็นการ จุดประกายในการแก้ไขปัญหา นำพาประเทศให้ก้าวสู่ศานติสุขต่อไป จะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อสังคมไทยและสังคมโลก โดยแนวทางดังกล่าว ได้ปรากฏอยู่ในเอกสารชุดดังกล่าวแล้ว

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติขอกราบนำสารของท่าน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์มอบต้นฉบับ หนังสือเล่มนี้ให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาตินำไปจัดพิมพ์ และจัดจำหน่าย โดยจะนำรายได้จากการจำหน่ายสมทบกองทุนส่งเสริม งานวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ต่อการดำเนินงานวัฒนธรรมของชาติต่อไป และขอขอบคุณบริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) เป็นอย่างยิ่งที่ได้กรุณาให้การสนับสนุนในการจัดพิมพ์และจำหน่ายหนังสือ เล่มนี้ให้บรรลุตามเป้าหมายทุกประการ

ดร.เกียรติศักดิ์ อิชยานันท์

เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

โมทนาพจน์

เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๓ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
ปรารภสถานการณ์ทั้งของประเทศไทยและของโลก ทั้งด้านเศรษฐกิจ
สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ที่เต็มไปด้วยปัญหาวิกฤติต่างๆ มีความ
ขัดแย้ง เกิดความรุนแรงและความวุ่นวายไม่เป็นปกติสุขนับการ ได้ขอให้
อาตมภาพเขียนบทความเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ทางสังคมและทางออก เพื่อ
นำเสนอแก่ที่ประชุมและพิมพ์เผยแพร่แก่ประชาชน เป็นการจุดประกาย
ในการแก้ปัญหาให้สัมฤทธิ์ผลที่จะนำพาประเทศก้าวสู่ศานติสุขต่อไป

สืบเนื่องจากกุศลเจตนาของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติข้างต้น จึงได้เกิดบทความชื่อ “รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของ
ไทย” ขึ้นเมื่อกลางปี ๒๕๕๔ ซึ่งตีพิมพ์เป็นเล่มหนังสือตามวัตถุประสงค์
ของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติในปีนั้น

อนึ่ง ระหว่างที่อาตมภาพเขียนบทความนั้นเสร็จแล้ว จนถึงเวลา
ก่อนที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจะตีพิมพ์เป็นเล่มหนังสือ
ครั้งนี้ ซึ่งมีเวลาเป็นช่วงว่างประมาณปีครึ่ง ได้มีองค์กรที่ขออนุญาตตีพิมพ์
บทความนี้เป็นหนังสือธรรมทานเผยแพร่ไปแล้ว ๓ ครั้ง คือ

๑. พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. วัดไทยแห่งหนึ่งในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา พิมพ์แจก
ในโอกาสเปิดวัด

๓. สมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา พิมพ์ครั้งล่าสุดเมื่อขึ้นปี
๒๕๕๖

บางท่านเมื่อได้ยื่นซื้อหนังสือ *รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย*
เล่มนี้ ก็นึกโยงไปถึงหนังสือของผู้เรียบเรียงเล่มหนึ่งซึ่งเคยตีพิมพ์หลายครั้ง
ในอดีต ที่ชื่อว่า *มองอเมริกา มาแก้ปัญหาไทย* โดยมองว่าอาจจะเป็นเรื่อง

สืบเนื่องหรือต่อกัน แต่ที่จริงเป็นเรื่องต่างหากกัน

มองอเมริกา มาแก้ปัญหาไทย เป็นหนังสือที่เกิดจากคำบรรยายในวันคล้ายวันสถาปนาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครบ ๒๕ ปี เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๕ และลงพิมพ์ในวารสาร *ครุศาสตร์* ฉบับเดือนตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๒๕ คือเกือบเต็ม ๒๐ ปี ก่อนหนังสือ *รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย* เล่มนี้เกิดขึ้น

หนังสือสองเล่มนี้ นอกจากชื่อที่มีส่วนคล้ายกันและพูดหรือเขียนโดยผู้เรียบเรียงเดียวกันแล้ว ก็ไม่ได้เกี่ยวข้องกับอะไรกันอีก ถ้าจะถือว่าสืบเนื่องกัน ก็โดยแนวคิดที่เป็นต้นกำเนิด ในแง่ส่วนตัวที่ว่าเมื่อเราไปเกี่ยวข้องกับสิ่งใด ก็ควรรู้เข้าใจสิ่งนั้นให้ชัดเจน และในวงกว้างระดับสังคมที่ว่า สังคมใดมีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อชีวิต ต่อสังคมไทยของเรา และต่อชะตากรรมของโลก เราควรศึกษาให้รู้ชัด โดยเฉพาะอเมริกาเป็นชนชาติเป็นประเทศ และเป็นสังคมที่มีกำลังอำนาจทั้งทางการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในปัจจุบัน และคนไทยก็มีค่านิยมเลียนแบบวิถีชีวิตอย่างอเมริกานั้นด้วย จึงควรจะรู้จักอเมริกาให้แจ่มแจ้งลงไปถึงเนื้อในและภูมิหลัง พร้อมกับที่รู้จักสังคมไทยของเราเอง

หนังสือ *มองอเมริกา มาแก้ปัญหาไทย* พูดถึงสังคมอเมริกัน โดยเน้นที่สภาพปัจจุบันเพียงเพื่อให้มองเห็นชัดลงไปถึงวิถีชีวิตและแนวทางของสังคม ไม่ติดอยู่แต่ภาพความเจริญที่ปรากฏแก่สายตาซึ่งมองอย่างฉาบฉวยผิวเผิน พร้อมทั้งคติที่ผู้ศึกษาควรได้ประโยชน์ แต่หนังสือ *รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย* เน้นการมองให้เห็นภูมิหลังและความเป็นมาที่ทำให้อเมริกามีสภาพอย่างที่เป็นในปัจจุบัน โดยย่อจุดต่างจากสังคมไทยที่คนไทยควรรู้ตระหนักในใจ ทั้งนี้มีสาระและความมุ่งหมายที่ได้กล่าวไว้

ในด้านเล่มหนังสือแล้ว ตั้งแต่บทนำเป็นต้นไป

ในการพิมพ์เผยแพร่ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้แจ้งด้วยว่าจะเป็นการจำหน่ายแก่สาธารณชน ซึ่งในกรณีที่มีผลประโยชน์เกิดขึ้น ทางกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จะนำรายได้เข้าสมทบกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานวัฒนธรรมของชาติต่อไป

อาตมาภาพขออนุโมทนาด้วย เพราะเป็นการได้ประโยชน์พิเศษอีกชั้นหนึ่ง

เพิ่มจากประโยชน์หลักที่เป็นความมุ่งหมาย คือเพื่อเป็นเครื่องเจริญธรรม

เจริญปัญญา ให้คนไทยช่วยกันพัฒนาคุณภาพของสังคมสู่ความพร้อมที่จะเป็นส่วนร่วมสร้างสรรค์อารยธรรมแท้ ที่จะนำโลกให้เข้าถึงสันติสุขอย่างยั่งยืนสืบไป

พระธรรมปิฎก

๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๕

บทนำ*

การที่จะสร้างสรรค์พัฒนาสังคมประเทศชาติให้เจริญมั่นคงและดีงาม มีสันติสุขได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่น ทรัพยากรวัตถุที่เพียงพอ ความพร้อมเพรียงสามัคคีของคน และความฉลาดในวิธีจัดการดำเนินการ เป็นต้น แต่บรรดาปัจจัยทั้งหมดนั้น ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบหลักมีสองอย่าง ได้แก่

๑. **เจตนาที่ดี** คือ ความปรารถนาดีต่อสังคมประเทศชาติ โดยบริสุทธิ์ใจ มีเจตจำนงมุ่งมั่นแน่วแน่ต่อจุดหมาย คือประโยชน์สุขของส่วนรวม ไม่หลอกลวง ไม่มีเจตนาเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัว แอบแฝง

๒. **ปัญญาที่ถึงและทัน** คือ ความรู้เข้าใจปัญหา มองเห็นทั่วตลอด ทันต่อสถานการณ์ หยั่งเห็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก รวมทั้งสิ่งที่นิยมเรียกว่า “วิสัยทัศน์ (vision)”

* เดิมเขียนขึ้นเพื่อเป็นคำปรารภสำหรับบทเสวนาผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม ๖ ครั้ง แห่งพ.ศ. ๒๕๔๓ ที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจะรวบรวมจัดพิมพ์ขึ้นในกลางปีพ.ศ. ๒๕๔๔ แต่ปรากฏว่าเขียนยาวเกินไป จึงต้องตัดย่อสั้นลงเป็นบทนำ

วิสัยทัศน์ วามองไกล

ก็มักมองได้แค้ในกรอบของยุคสมัย

อย่างไรก็ตาม ในด้านปัญญา คนทั่วไป แม้แต่ที่ถือกันว่าฉลาดหลักแหลม ก็มักจะรู้และคิดกันภายในกรอบของสถานการณ์และกระแสของยุคสมัย โดยมุ่งเพื่อจะแก้ปัญหาคือเป็นเรื่องของกาลเทศะนั้นๆ ตัวอย่างที่เห็นได้ง่าย คือในยุคปัจจุบัน มีการแข่งขันเป็นโลกาภิวัตน์ เจตจำนงและปรีชาสามารถทุกอย่างก็จะถูกระดมมาใช้เพื่อหาทางให้ตนและสังคมประเทศชาติของตนมีชัยชนะในการแข่งขันกับสังคมอื่น ประเทศอื่น โดยเฉพาะด้านที่เด่นของยุคปัจจุบัน ก็คือชัยชนะเชิงธุรกิจเพื่อเป้าหมายทางเศรษฐกิจ

แม้แต่คำว่า “วิสัยทัศน์” ที่นิยมกันนักหนาเวลานี้ โดยทั่วไปก็มองความหมายกันเพียงในแง่ของการมีสายตายาวไกล มองเห็นการณ์ข้างหน้า หยั่งหรือคาดหมายอนาคตได้แม่นยำ แต่ทั้งหมดนั้นก็มุ่งเพื่อสนองแนวคิดความมุ่งหมายที่อยู่ในกรอบแห่งสถานการณ์และกระแสของยุคสมัย คือการที่จะประสบความสำเร็จหรือมีชัยในการแข่งขันอย่างี่พุดข้างต้น

การแข่งขันนั้นมองที่สถานการณ์เฉพาะหน้า ก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ เพราะสภาพแวดล้อมบีบบังคับ จึงจะต้องเข้มแข็งพอที่จะยืนหยัดอยู่ได้โดยไม่ถูกใครครอบงำ แต่ต้องมองกว้างออกไปอีกชั้นหนึ่งถึงความจริงที่ครอบคลุมอยู่เบื้องหลังด้วยว่า เมื่อมนุษย์แข่งขันเอาชนะกันอยู่นั้น ต่างก็มุ่งแสวงหาความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและอำนาจการเมืองเพื่อจกฉวยผลประโยชน์และครองความยิ่งใหญ่ แต่ผลรวมก็เหมือนกับว่ามนุษย์สมคบกันทำลายชีวิตสังคมและธรรมชาติให้เสื่อมโทรมจนอาจถึงพินาศ ดังที่ประจักษ์กันอยู่แล้วว่าขณะนี้ ปัญหาชีวิต

ปัญหาสังคม และปัญหาสิ่งแวดล้อมในโลก เพิ่มขยายร้ายแรงขึ้น
เพียงใด

มนุษย์จะต้องมองทะลุสถานการณ์เฉพาะหน้าและกรอบความคิด
แห่งการแข่งขันของโลกาภิวัตน์นี้ออกไป จึงจะเห็นความจริงแท้ของโลก
และชีวิต กับทั้งจุดหมายอันยั่งยืนถาวรที่มนุษย์ทุกยุคทุกสมัยต้องการ
คือชีวิตที่ดีงาม สังคมที่มีสันติสุข และโลกที่น่าอยู่อาศัย ปัญญา
ที่มนุษย์จะต้องพัฒนาขึ้นมาใช้ในการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมนั้น
จะต้องก้าวมาถึงขั้นนี้ มิใช่แค่วิสัยทัศน์ที่เพียงสนองจุดหมายแห่ง
ความสำเร็จ ในกรอบความคิดของการเอาชนะในระบบแข่งขัน

ในยุควายานที่ผ่านมา มนุษย์ได้สร้างความเจริญก้าวหน้าขึ้นมา
ด้วยความเพียรพยายามที่มุ่งหมายจะเอาชนะธรรมชาติ แต่ในที่สุด
เมื่อประมาณ ๓๐ ปีมานี้เอง มนุษย์ชาวตะวันตกก็ได้เกิดความสำนึกผิด
ว่า แนวคิดความมุ่งหมายนี้เป็นเหตุให้มนุษย์ข่มเหงทำลายธรรมชาติ
ซึ่งส่งผลกระทบต่ออันกลับมาให้มนุษย์ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ร้ายแรง
ยิ่งขึ้นๆ จนคุกคามต่อความอยู่รอดของโลกมนุษย์เอง มนุษย์ตะวันตก
นั้นจึงสอนและเตือนกันให้เลิกคิดแยกตัวจากธรรมชาติ และเลิกคิด
เอาชนะมัน แต่ให้หันมามองตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และ
คิดที่จะเกื้อกูลและอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ

ทั้งที่เกิดความสำนึกผิดอย่างนี้ และร่ำร้องกันว่าจะต้องเลิกคิด
เอาชนะธรรมชาติ แต่การแข่งขันจะเอาชนะระหว่างมนุษย์ด้วยกัน
ได้กลายเป็นเครื่องกีดกันขัดขวางตนเองให้ไม่สามารถอยู่กับธรรมชาติได้
โดยสันติ และต้องรุกรานข่มเหงธรรมชาติต่อไป เพื่อให้มีผลประโยชน์
ที่จะรักษาอำนาจและสถานะแห่งความยิ่งใหญ่ของตนไว้

มนุษย์จะต้องพัฒนาปัญญาที่รู้ตระหนักถึงจุดหมายที่แท้จริง

ของอารยธรรม คือความเจริญงอกงามของชีวิต สังคม และธรรมชาติ ในการที่จะดำรงอยู่อย่างประสานเกื้อกูลกันและดั่งมียิ่งขึ้น เบียดเบียน ตนและเบียดเบียนกันน้อยลง และจะต้องจัดสรรพลังความเพียร พยายามส่วนสำคัญให้แก่การกระทำเพื่อจุดหมายนี้

จำเป็นต้องแข่งขัน

ก็ต้องรู้เขาอย่างถึงรากเหง้าและเนื้อใน

แต่ในสถานการณ์ต่อหน้าที่ถูกแวดล้อมและบีบรัดด้วยระบบ แข่งขันนี้ มนุษย์ผู้ตั้งใจจรโลงชีวิต สังคม และธรรมชาติ จะทำการ ที่มุ่งหมายได้ ต้องมีอิสรภาพ และมีกำลังเข้มแข็งพอที่จะไม่ถูก ครอบงำหรือกำจัดเสียก่อน ดังนั้นมนุษย์ผู้มีความที่ชอบธรรม และมีปัญหาที่ถึงธรรม เมื่อจะนำอารยธรรมของมนุษย์ให้เดินไปในทาง ที่ถูกต้อง จึงมีการกิจสองชั้น คือ

ชั้นแรก จะต้องยืนหยัดอยู่ได้อย่างดี ไม่พ่ายแพ้ ไม่ถูก ครอบงำ และไม่จมลงใต้กระแสโลกาภิวัตน์แห่งการแข่งขันนั้น แต่ เป็นอิสระที่จะใช้กำลังจัดการกับกระแสนั้นได้ และ

ชั้นที่สอง พยายามผันเบนนำกระแสอารยธรรมไปในทิศทาง สู่มุมหมายที่ถูกต้อง

ภารกิจชั้นแรก คือการที่จะมีชัย เพื่อยืนหยัดอยู่ได้ในกระแส โลกาภิวัตน์แห่งการแข่งขัน ไม่ถูกครอบงำ และมีอิสรภาพที่จะทำการ อะไรตามเจตจำนงของตนได้นั้น ปัญญาด้านหนึ่งที่สำคัญ ก็คือที่พูด กันด้วยภาษาชาวบ้านง่ายๆ ว่า “รู้เขา รู้เรา”

ในโลกแห่งการแข่งขันที่มีประเทศชาติมากมายอยู่บนเวทีนั้น สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่งที่จะต้อง “รู้เขา” ให้ชัดเป็นพิเศษ ทั้งในแง่

ที่เป็นผู้นำ มีกำลังใหญ่ที่สุดในการแข่งขัน ในแง่ที่เป็นต้นแหล่งแห่ง
กระแสการแข่งขัน และในแง่เป็นแบบอย่างที่สังคมไทยชื่นชมนิยมตาม
การรู้เขาจึงควรเริ่มด้วยอเมริกาเป็นอันดับแรก ●

รู้จักอเมริกา

ความ “รู้เขา” ที่สำคัญยิ่งซึ่งขาดไม่ได้คือความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรม พื้นเพ ภูมิหลัง แนวคิด สภาพจิตใจ ลักษณะนิสัยของคน เป็นต้น ที่เป็นเหตุปัจจัยอยู่เบื้องหลังความเจริญก้าวหน้าและความสำเร็จของ สังคมนั้นๆ รวมทั้งการที่จะนำมาเปรียบเทียบกับความ “รู้เรา”

ในวัฒนธรรมที่ครอบคลุมวิถีชีวิตอเมริกันนั้นมีความโดดเด่นสองค่าที่สำคัญเด่นพิเศษ คือ freedom (เสรีภาพ) และ opportunity (โอกาส)

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗:

หนีภัยศาสนาจากยุโรป

ทวีปยุโรปในอดีตเป็นดินแดนที่มากไปด้วยการบีบบังคับกักกัน หรือการห้ามนับถือศาสนา (religious persecution) ซึ่งคู่มา กับประวัติศาสตร์ของคริสต์ศาสนา ตั้งแต่ยุคโรมัน การบีบบังคับกักทาง ศาสนานี้หมายถึงการบีบบังคับกักทางการเมือง (political persecution) ด้วย เพราะศาสนาในยุโรปยุคนั้นมีอำนาจครอบงำการเมือง และการเมืองก็อิงอยู่กับอำนาจของฝ่ายศาสนา ครั้นเมื่อเกิดนิกายโปรเตส-

แตนต์ขึ้นใน ค.ศ. ๑๕๑๗ (พ.ศ. ๒๐๕๐) แล้ว ศาสนิกของนิกายทั้งสอง คือโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ ก็ใช้อำนาจการเมืองบีบบังคับจำกัดกัน ทั้งการขังคุก ทรมาน ฆ่าฟันสังหารภายในประเทศ และการสงครามระหว่างกลุ่มประเทศที่นับถือต่างนิกายกันอย่างยืดเยื้อยาวนานตลอดศตวรรษต่อมา

ระหว่างนั้นคนจำนวนมากได้เดินทางมายังโลกใหม่ คือแผ่นดินอเมริกา เพื่อหนีภัยการบีบบังคับจำกัด ด้วยหวังจะมีเสรีภาพทางศาสนาพร้อมทั้งหาที่ทำกินใหม่ แม้จะต้องฝ่าฟันทหุข์ทรมานมากมายจากภัยอันตรายกลางมหาสมุทร โรคภัยไข้เจ็บ ความขาดแคลนอาหารและปัจจัยสิ่งทุกอย่าง การต่อสู้กับอินเดียนแดง ตลอดจนปัญหากับผู้ปกครองและพวกล่าอาณานิคมจากยุโรป ดังเช่นพวกที่เรียกกันว่า Pilgrim Fathers ซึ่งหนีภัยการบีบบังคับจำกัดของอำนาจรัฐแห่งนิกายอังกฤษ มาขึ้นฝั่งที่นิวอิงแลนด์ (New England) เมื่อ ค.ศ. ๑๖๒๐ (พ.ศ. ๒๑๖๓) ซึ่งบางที่เรียกว่า “ฉากแรกของประวัติศาสตร์อเมริกา” ต่อจากนั้นก็มีการอพยพขนานใหญ่ (Great Migration) ของพวกเพียวริตัน (Puritan) ระหว่าง ค.ศ. ๑๖๓๐ - ๑๖๔๐ (พ.ศ. ๒๑๗๓ - ๒๑๘๓) และกลุ่มคณะอื่นๆ ต่อๆ มา

แม้จะพ้นภัยการห้ามนับถือศาสนาในประเทศเดิมมาแล้ว ชาวอพยพก็ยังบีบบังคับจำกัดกันในดินแดนใหม่นี้อีก ดังเช่นพวก Pilgrim Fathers นั้นเอง เมื่อตั้งอาณานิคมของตนปกครองกันเองแล้ว ก็ยังจำกัดขบไล่และฆ่าคนที่นับถือนิกายต่างออกไป

จากประสบการณ์แห่งภัยอันตรายและความทุกข์ยากจากการบีบบังคับจำกัดกันนี้ จึงทำให้ชาวอเมริกันเบื่อหน่ายขาดกลัวต่อ persecution และใฝ่ปรารถนาเสรีภาพ คือ freedom เป็นอย่างยิ่ง

ภูมิหลังอเมริกา

คือประวัติการถูกบีบคั้น – ดิ้นรนแสวงหา

ค.ศ. ๑๖๒๐ - ๑๘๕๐ :

๓๐๐ ปีแห่งการบุกฝ่าขยายพรมแดน

ขั้นต่อไป เมื่อขึ้นฝั่งแผ่นดินใหญ่แล้ว ชาวอพยพเหล่านี้ก็คือคนพลัดถิ่นผจญภัย มีที่อาศัยเพียงแค่ว่าที่ตนเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานต้องเผชิญทุกข์ภัย ทั้งความหนาวเย็น ป่าเขาพงไพร และคนที่ตนถือว่าเป็นเพื่อนหรือเป็นอนารยชน คืออินเดียนแดง การขึ้นฝั่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการที่จะต้องบุกฝ่าภัยอันตรายไปข้างหน้าเพื่อหาที่ทำกินและสร้างถิ่นฐานบ้านเมือง นับแต่นั้นคนอเมริกันก็เข้าสู่ยุคบุกฝ่าขยายพรมแดน (frontier expansion)

บรรพบุรุษอเมริกันดิ้นรนต่อสู้บุกฝ่าภัยอันตรายขยายพรมแดนมุ่งหน้าตะวันตกเรื่อยไป ด้วยความหวังว่าจะมีโอกาสได้พบความมั่งคั่งพร้อมทางวัตถุข้างหน้า

การบุกฝ่าขยายพรมแดนมุ่งหน้าตะวันตก ที่เรียกง่าย ๆ สั้น ๆ ว่า frontier นี้ ดำเนินมาตลอดเวลาวนานถึงประมาณ ๓๐๐ ปี โดยแบ่งออกได้เป็นสามช่วง คือ

ช่วงที่ ๑ อาณานิคมชายฝั่งแอตแลนติก (Atlantic colonies) ใน ค.ศ. ๑๗ - ๑๘ (ปลาย พ.ศ. ๒๒ - กลาง พ.ศ. ๒๔)

ช่วงที่ ๒ ดินแดนภาคตะวันออกตลอดแนวเทือกเขาแอปพาเลเชียน (trans-Appalachian) ใน ค.ศ. ๑๙ ถึง ค.ศ. ๑๘๘๐ (กลาง พ.ศ. ๒๔ - ต้น พ.ศ. ๒๕)

ช่วงที่ ๓ แดนตะวันตกที่ห่างไกล (Far West) คือเลยแม่น้ำมิสซิสซิปปีออกไป ในทศวรรษตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๘๐ (ประมาณ พ.ศ.

๒๔๒๓ - ๒๔๓๓)

ถือกันมาว่าใน ค.ศ. ๑๘๕๐ (พ.ศ. ๒๔๓๓) ชนชาติอเมริกัน ทะลุวงพรหมแดนที่ขวางกั้น ได้ผืนแผ่นดินใหญ่ของอเมริกาปัจจุบันนี้ ทั้งหมด และจบการต่อสู้กับอินเดียนแดง เป็นผู้ครอบครองผืนแผ่นดินใหม่สิ้นเชิง เป็นระยะทางจากฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกทิศตะวันออกจดฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกทิศตะวันตกประมาณ ๓,๐๐๐ ไมล์ (๔,๘๐๐ กิโลเมตรเศษ) เฉลี่ยบุกฝ่าคืบหน้าไปปีละ ๑๐ ไมล์

ด้วยเหตุนี้คำว่า frontier จึงมีความสำคัญกับประวัติศาสตร์ของชนชาติอเมริกัน ถือกันว่าเป็นเครื่องหล่อหลอมแนวคิดจิตใจ บุคลิกลักษณะ และวิถีชีวิต หรือพูดง่าย ๆ ว่าเป็นรากฐานของวัฒนธรรมอเมริกัน

ลักษณะนิสัยอเมริกันที่หล่อหลอมขึ้นมาจากวิถีชีวิตแห่งการบุกฝ่าขยายพรหมแดน (frontier traits) ตามที่นักประวัติศาสตร์และผู้รู้ของอเมริกาว่าไว้ ที่เป็นข้อสำคัญ ๆ คือ ความเป็นประชาธิปไตย (democracy) การเอาแต่ตัวหรือตัวใครตัวมัน (individualism) การพึ่งตนเอง (self-reliance) ความใฝ่รู้หรือชอบสอบถามสืบค้น (inquisitiveness) ความเพียรเร่งรุดไม่หยุดหย่อน (restless energy) ความช่างประดิษฐ์ชอบคิดการใหม่ๆ (inventiveness) ความเคลื่อนคล่อง (mobility) ความมุ่งผลเชิงปฏิบัติ (practicality) การมองแง่ดี (optimism) ความเป็นชาตินิยม (nationalism) ความเป็นวัตถุนิยม (materialism) ความหยาบ-ไม่สุภาพเรียบร้อย (coarseness) ความสุรุ่ยสุร่าย (wastefulness)

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๔-๑๘:

แรงหนุนและทุนเก่าจากถิ่นเดิมในยุโรป

คติบุรุกฝ่าชายพรหมแดน (อเมริกันเรียก ideal of the frontier บ้าง myth of the frontier บ้าง) นี้ได้รับแรงหนุนให้เข้มแข็งมากขึ้น ด้วยความกระตือรือร้นทางความคิดที่ติดมาจากยุโรป คือ ก่อนหน้านั้น การทำหัตถ์วิชาทางศาสนาและการเมืองมานั้น ในยุโรปคนได้ตื่นตัวกัน ขึ้นมาตั้งแต่ยุควิชาการโบราณคืนชีพ (Renaissance, คริสต์ศตวรรษที่ ๑๔-๑๖)

โดยเฉพาะช่วงหนึ่งย้ายมาอเมริกา เป็นระยะที่กำลังมีการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Revolution) ซึ่งถือกันว่าเริ่มมาตั้งแต่ ค.ศ. ๑๕๔๓ (พ.ศ. ๒๐๘๖) แนวคิดพิชิตธรรมชาติ (conquest of nature หรือ dominion/mastery over nature) กำลังเฟื่องฟู หนุนให้กระแสนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก้าวหน้า และปลูกความคิด ความใฝ่ฝันของคนตะวันตก จนเกิดเป็นยุคโพลงปัญญา (Enlightenment) ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘

กระแสความคิดในยุคโพลงปัญญานั้นร่าเริงคนให้เชื่อในคติแห่งความก้าวหน้า (ideal of progress) ว่าวิทยาศาสตร์จะนำมนุษย์ไปสู่ความพร้งพร้อมรุ่งเรืองสุขสมบูรณ์

ต่อจากนั้นก็ตามมาด้วยการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ที่เริ่มขึ้นเมื่อประมาณ ค.ศ. ๑๗๕๐ (พ.ศ. ๒๒๙๓) ซึ่งเสริมแรงวัตถุนิยมแบบบูรกรานธรรมชาติ ที่นำสังคมนตะวันตกขึ้นสู่ยุคสมัยใหม่ แล้วยังมีการปฏิวัติทางการเมืองหรือปฏิวัติสู่ประชาธิปไตยของฝรั่งเศส (French Revolution) ที่เริ่มขึ้นใน ค.ศ. ๑๗๘๙ (พ.ศ. ๒๓๓๒) ซึ่งมีแนวคิดประชาธิปไตยที่มาหนุนอุดมคติแห่งอิสระเสรีภาพ

ของคนอเมริกันให้มีพลังยิ่งขึ้น

สาระสำคัญก็คือ คนอเมริกันเริ่มชีวิตและสังคมของเขาด้วยแนวคิดความเชื่อต่างๆ ทั้งที่ติดและตามมาจากยุโรปเหล่านี้ มาหนุนให้การบุกฝ่าไปข้างหน้าตามคติ frontier ของเขามีพลังแห่งความกระตือรือร้นเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดบรรยากาศพร้อมทั้งกระแสจินตนาการที่หล่อเลี้ยงและปลุกเร้าความบากบั่นพากเพียร

รวมความว่า ประวัติศาสตร์อเมริกาก็คือเรื่องราวความเป็นมาของชนชาติที่

๑. หลบหนีภัยการทำหั่นปีทา โดยเฉพาะทางศาสนา มุ่งหน้าจากยุโรปมาเพื่อแสวงหาอิสระเสรีภาพ

๒. บุกฝ่าขยายพรมแดน เคลื่อนย้ายขยับขยายจากฝั่งที่ขึ้นมา มุ่งตะวันตกไปข้างหน้าบนผืนแผ่นดินใหม่ เพื่อแสวงหาโอกาสที่จะสร้างความมั่งคั่งพร้อมสมบูรณ์

วาทะและคำบรรยายต่างๆ ของชาวอเมริกันคนสำคัญๆ และเอกสารตำราต่างๆ มีมากมายที่ให้ข้อสรุปได้ดังนี้ แต่ที่ง่ายๆ ไม่นานนี้คือข้อความในคำปราศรัยแถลงภาวะของประเทศต่อรัฐสภา (The State of the Union address) ของประธานาธิบดีบิลล์ คลินตัน เมื่อ ค.ศ. ๑๙๙๗ (พ.ศ. ๒๕๔๐) สองประโยคที่ว่า

อเมริกาได้เป็นชาติของผู้อพยพตลอดมา นับแต่ต้นกระแสนักชนที่ลี้ภัยมาอย่างต่อเนื่อง ได้ละทิ้งแผ่นดินของตนมา ยึดเอาแผ่นดินผืนนี้เป็นบ้านของตน เพื่อแสวงหาอิสระเสรีภาพและโอกาส

คติไทยคือพอใจฉันทันนี้ คติอเมริกันคือฟันฝ่าหาต่อไป

หันมาคุยสังคมไทยบ้าง ในฐานะที่เป็นสังคมของเราเอง ในที่นี้คงไม่จำเป็นต้องบรรยายความเป็นมาประกอบ ขอบุุดเจาะลงไปเลย ถึงข้อความที่แสดงพื้นฐานวัฒนธรรม ภาวะจิตใจ และวิถีชีวิตของสังคมไทย คือคำว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ซึ่งแสดงถึงความมั่งคั่งพร้อมพร้อมทางเศรษฐกิจ ไม่ขาดแคลน ไม่บีบคั้น ไม่ขัดข้อง ไม่เดือดร้อน ไม่ต้องดิ้นรนไปหาที่ไหนอีก และคนไทยก็ภูมิใจ (หรือเคยภูมิใจมาก) ที่จะยกข้อความนี้ขึ้นมาเอ่ยอ้าง

นอกจากความพร้อมพร้อมสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมทางวัตถุแล้ว คำกล่าวนี้มักมาด้วยกันหรือตามด้วยข้อความอื่นๆ ที่แสดงความหมายว่าสังคมไทยมีความสงบสุข ไม่มีความขัดแย้ง มีภัยศึกสงคราม เป็นต้น น้อย เป็น “ไพร่ฟ้าหน้าใส” หรืออย่างที่ปรากฏภาพลักษณ์ให้คนต่างชาติต่างวัฒนธรรมมองเห็นเด่นในแง่ที่พูดกันว่า เป็น “สยามเมืองยิ้ม”

การหนี persecution มาหา freedom และการบุกฝ่าขยาย frontier ไปหา opportunity ของอเมริกัน โดยเฉพาะคติ frontier ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของเขาในแผ่นดินปัจจุบันตลอดเวลายาวนาน ที่เขาถือว่ามีอิทธิพลหล่อหลอมลักษณะนิสัยของคนอเมริกันนั้น เมื่อเอามาเทียบกับคติ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ของสังคมไทย ก็คือวิถีชีวิตสภาพความเป็นอยู่ หรือวัฒนธรรมที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ

คติ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ของไทย บอกว่า ที่นี้ดี ที่นี้อุดมสมบูรณ์ อยู่สุขสบายแล้ว ไม่ต้องดิ้นรนไปหาที่ไหนอีก

คติ frontier ของอเมริกันบอกว่า ที่นี้อยู่ไม่ได้ ที่นี้คับแคบ ขัดข้อง ที่นี้ยากแค้นบีบคั้น จะต้องบุกฝ่าไปข้างหน้า ด้วยหวังว่าจะได้พบโอกาสที่จะสร้างความมั่งคั่งพรั่งพร้อมสุขสมบูรณ์ต่อไป

เป็นธรรมชาติของมนุษย์ปุถุชน เมื่อถูกทุกข์บีบคั้นภัยคุกคาม ขัดข้องขาดแคลน ก็จะต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้อยู่รอด หรือบุกฝ่าไปหาถิ่นที่มั่นคงปลอดภัย มีปัจจัยสี่ หรือวัตถุบำรุงเลี้ยงชีวิตให้อยู่ได้ดี แต่เมื่อใดเศรษฐกิจบูม มีวัตถุพรั่งพร้อม อยู่ดี มีความมั่นคงปลอดภัย สังคมเหมือนดังว่าบรรลุจุดหมาย พันทุข์พันภัยแล้ว เกิดความพึงพอใจแล้ว คนก็มีความโน้มเอียงที่จะเฉื่อยชา ผัดเพี้ยน ถ้าเลยต่อไปก็ลุ่มหลงมัวเมา ติดจมอยู่ในอามิสและกามสุข

ทางออกที่จะไม่ให้สังคมติดตัน หมกจมและทำลายตัวเองด้วยความมั่งคั่งพรั่งพร้อมทางเศรษฐกิจ ก็คือการที่สังคมจะต้องมีเป้าหมายที่ไฝปรารถนาจะทำหรือจะไปหาต่อไปอีก

บุกฝ่าหาดินแดน

แล้วก็เดินหน้าหาความมั่งคั่ง

สังคมอเมริกัน แม้จะได้ดินแดนขยายไปตะวันตกจดฝั่งแปซิฟิก จบ frontier ไปแล้วตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๙๐ (พ.ศ. ๒๔๓๓) แต่ก็เป็นการจบเฉพาะ frontier ด้านทะเล แม้จะได้เนื้อที่มากมายมาเป็นของตนเอง สมปรารถนา ก็เป็นเพียงผืนแผ่นดินและทรัพยากร ซึ่งจะต้องเพียรพยายามบุกฝ่าปลุกสร้างทำงานกันต่อไป เพื่อบรรลุความไฝฝืนที่จะมีวัตถุมั่งคั่งพรั่งพร้อม สำหรับจุดหมายขั้นนี้ชาวอเมริกันได้ฝากความหวังไว้กับความเจริญก้าวหน้าของอุตสาหกรรม

ปลายค.ศต. ๑๘: เร่งขยายดินแดน

ปลายค.ศต. ๑๙: เร่งขยายอุตสาหกรรม

ย้อนเล่าเรื่องก่อนจบการขยายดินแดนในแผ่นดินอเมริกา ลักหน้อยว่า ระหว่างบุกฝ่าขยายพรมแดนออกไปทางตะวันตกนั้น นอกจากรบกับอินเดียนแดงแล้ว คนอเมริกัันก็ต้องถูกบีบคั้นและขัดแย้งกับประเทศแม่ที่ตามมาปกครองด้วย โดยเฉพาะในค.ศ. ๑๗๖๓ (พ.ศ. ๒๓๐๖) อังกฤษได้ออกประกาศไม่ให้ชาวอาณานิคมไปตั้งถิ่นฐานเลยเทือกเขาแอปพาเลเชียน (Appalachian Mountains) ซึ่งอยู่ในแถบตะวันออกของอเมริกา (แล่นจากแคนาดาตกลงมาผ่านมลรัฐนิวยอร์ก เพนซิลเวเนีย เวสต์เวอร์จิเนีย จนถึงรัฐแอละแบมา) ซึ่งได้เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้คนอเมริกัันก่อการปฏิวัติ (American Revolution) ขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๗๗๕ (พ.ร. ๒๓๑๘)

เมื่อชนะสงครามได้อิสระภาพจากอังกฤษแล้ว บรรพบุรุษอเมริกัันก็เริ่มแผนการผนวกรัฐใหม่ๆทันที โดยเฉพาะในค.ศ. ๑๗๘๔ - ๑๗๘๕ (พ.ศ. ๒๓๒๗ - ๒๓๒๘) รัฐบาลอเมริกัันที่เกิดขึ้นใหม่ได้เริ่มนโยบายยึดเอาแผ่นดินมาครอบครอง (policy of land acquisition)

ความกระตือรือร้นมุ่งมั่นในการบุกฝ้ายึดครองดินแดนตามคติ frontier ได้กลายเป็นคติที่นำมาสั่งสอนปลุกเร้ากัน จนกลายเป็นแนวคิดความเชื่อที่ต่อมาในค.ศ. ๑๘๔๕ (พ.ศ. ๒๓๘๘) เกิดมีคำใหม่ขึ้นมาชื่อว่า Manifest Destiny คือคติความเชื่อว่าเป็นวิถีแห่งชะตาสิ่งคมอเมริกัันที่พระเป็นเจ้าได้กำหนดไว้แจ้งชัด ว่าจะต้องขยายดินแดนออกไปครอบครองแผ่นดินอเมริกาเหนือทั้งหมดอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และชาวอเมริกัันก็ได้ดำเนินการบุกฝ่าขยายพรมแดนต่อมามีทั้งทำสงครามแย่งชิงและซื้อแผ่นดินจากอินเดียนแดง ได้รัฐใหม่

เพิ่มเข้ามาอีก ๓๕ รัฐ จนในที่สุดก็จัดฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกใน ค.ศ. ๑๘๙๐ (พ.ศ. ๒๔๓๓) ดังได้กล่าวแล้ว

ที่จริงอเมริกามีนโยบายปลีกตัวหรือแยกอยู่โดดเดี่ยว (isolationism) ซึ่งประธานาธิบดีจอร์จ วอชิงตัน (George Washington) ให้ไว้ และได้ถือปฏิบัติกันมาจนสะดวกเมื่อเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ พอจบสงครามนั้นแล้วก็ถือต่อมาอีกจนยกเลิกจริงตั้งแต่เข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๒

อย่างไรก็ดี นโยบายปลีกตัวนี้สหรัฐอเมริกาใช้เฉพาะกับยุโรป ที่ขณะนั้นมีอำนาจมาก เพื่อรักษาตัวเองให้พ้นอิทธิพลของยุโรป และไม่ให้ต้องเข้าไปพัวพันกับความขัดแย้งในแถบนั้น แต่ไม่ใช้กับการขยายดินแดนในทวีปอเมริกาเองและในเอเชีย พุดง่าย ๆ ว่าไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการระหว่างประเทศที่ไม่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของอเมริกา

ในช่วงเดียวกับที่อเมริกาทำการปฏิวัติ ค.ศ. ๑๗๗๕ (พ.ศ. ๒๓๑๘) ที่ทำให้ได้อิสระภาพจากอังกฤษนั้น ในอังกฤษเองก็เริ่มเกิดความเจริญแบบอุตสาหกรรมที่เรียกว่า “การปฏิวัติอุตสาหกรรม” ขึ้นเมื่อประมาณ ค.ศ. ๑๗๕๐ (พ.ศ. ๒๒๗๓) แต่ในระยะแรกความเจริญนั้นยังจำกัดอยู่แค่ในประเทศอังกฤษ จนกระทั่ง ๗๐-๘๐ ปีต่อมา การปฏิวัติอุตสาหกรรมจึงขยายไปยังฝรั่งเศส เยอรมนี และประเทศอื่นๆ ในยุโรปตะวันตกเฉียงเหนือ

ส่วนในอเมริกา หลังสงครามกลางเมืองเพื่อเลิกทาส ใน ค.ศ. ๑๘๖๑-๑๘๖๕ (พ.ศ. ๒๔๐๔-๒๔๐๘) อุตสาหกรรมก็เจริญขึ้น ซึ่งเป็นช่วงระยะที่การบุกฝ่าขยายพรมแดนใกล้จะจบสิ้น คนอเมริกันมั่นใจได้แล้วว่าจะครอบครองผืนแผ่นดินอเมริกาได้ทั้งหมด ภาระในการบุกฝ่าขยายพรมแดนด้านทิศกำลังจะหมดสิ้นไป แต่ยังมีงานรอหน้าอีก

มากมายที่จะต้องฝ่าฟันก้าวต่อไป ในการที่จะสร้างความเจริญรุ่งเรืองพร้อมอุดมสมบูรณ์และความสะดวกสบายขึ้นบนผืนแผ่นดินนั้น

อุตสาหกรรมได้เจริญก้าวหน้าในอเมริกาอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุผลหลายอย่าง เริ่มแต่เป็นผืนแผ่นดินกว้างใหญ่ไพศาลและอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติ คนก็ได้สืบทอดนิสัยบุกฝ่าและจริยธรรมในการทำงาน (work ethic) ของโปรเตสแตนต์โดยเฉพาะแบบเพียวริตัน I อีกทั้งประดิษฐ์กรรมและนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในอเมริการะยะนี้ ได้ทำให้มีการผลิตมหัศจรรย์ หรือผลิตแบบมหาปริมาณ (mass production) เช่น เกิดพลังงานไฟฟ้าใน ค.ศ. ๑๘๘๒ (พ.ศ. ๒๔๒๕, ปีที่เอ็ดสันติดตั้งระบบไฟฟ้าให้แก่นครนิวยอร์ก) เกิดโทรเลขไฟฟ้าใน ค.ศ. ๑๘๔๔ (พ.ศ. ๒๓๘๗) เกิดโทรศัพท์ใน ค.ศ. ๑๘๗๖ (พ.ศ. ๒๔๑๙) และเฮนรี ฟอร์ด (Henry Ford) คิดทำสายพานประกอบชิ้นส่วนผลิตภัณฑ์ (assembly line) ขึ้นใช้ใน ค.ศ. ๑๙๑๓ (พ.ศ. ๒๔๕๖)

ไม่ช้าสหรัฐอเมริกาที่เจริญขึ้นเป็นผู้นำในทางอุตสาหกรรมคู่กับประเทศเยอรมนีในยุโรป เป็นอุตสาหกรรมที่อยู่บนฐานของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง ความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่เกิดขึ้นในอเมริกานี้ คนอเมริกันถือว่าเป็นการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ ๒ (the Second Industrial Revolution) โดยนับแต่หลัง ค.ศ. ๑๘๖๐ (พ.ศ. ๒๔๐๓) เป็นต้นมา

สร้างพลังปลูกเร้าและความชอบธรรม ในการแย่งเอาและเข้าครอบครอง

ปลาย ค.ศต. ๑๙:

ขั้บตันความคิดแข่งขันให้เข้มขัน

ปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะมองข้ามไม่ได้คือองค์ประกอบด้านมนเกรรมอันได้แก่แนวคิดความเชื่อที่เป็นพลังขั้บตันอยู่เบื้องหลังและให้ความหมายแก่กิจกรรมและกิจการทั้งหมดที่บุคคลและสังคมปฏิบัติจัดทำ

ในระยะที่อเมริกากำลังมุ่งหน้าไปในการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น ในอังกฤษได้มีนักคิดสำคัญชื่อเฮอ์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) ผู้ตั้งแนวคิดที่เรียกว่าลัทธิดาร์วินเชิงสังคม (social Darwinism) ขึ้นมา ลัทธินี้แม้จะเกิดในยุโรป แต่ไม่องงามในถิ่นเดิม กลับมามีอิทธิพลอย่างมากในอเมริกา

ลัทธินี้เป็นการนำหลักการคัดเลือกโดยธรรมชาติ (natural selection) ในทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วินมาใช้ทางสังคม ทั้งในด้านชีวิตบุคคลและกลุ่มชนหรือองค์กร คือถือว่าเป็นกฎธรรมชาติที่มนุษย์และกิจกรรมของมนุษย์ เช่นบริษัทและกิจการต่างๆ จะต้องดิ้นรนต่อสู้แข่งขันกัน คนใดเข้มแข็งแกร่งกล้าชาญฉลาดก็จะอยู่รอดและรุ่งเรือง ใครโง่เขลาอ่อนแอก็จะล้มหายตายจากไป ตามคำที่สเปนเซอร์คิดขึ้นมาชื่อว่า the survival of the fittest (ใครดีใครอยู่ ใครแข็งใครรอด หรือคนเก่งที่สุดจึงอยู่รอด) ด้วยความเป็นไปเช่นนี้ คนหรือกิจการที่อยู่รอดก็จะพัฒนา มีคุณสมบัติดียิ่งขึ้น จนมีมนุษย์ที่เฉลียวเป็นอุดมคติ

เพราะฉะนั้นลัทธินี้จึงส่งเสริมลัทธิตัวใครตัวมัน หรือปัจเจกนิยม (individualism) และเศรษฐกิจแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา

(laissezfaire economics) อย่างเต็มที่ และสอนให้มีการแข่งขันอย่างสุดกำลัง ไม่มีขีดชั้น (unrestricted competition) ไม่ต้องมีการช่วยเหลือกัน เพื่อให้แต่ละคนมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ ที่จะดิ้นรนต่อสู้เพื่อสนองความปรารถนาในการแสวงหาผลประโยชน์ของตน ความเจริญเติบโตของธุรกิจอันใดก็คือความเป็นไปตามกฎธรรมชาติ การมั่งคั่งร่ำรวยเป็นเครื่องพิสูจน์ความเหมาะที่จะอยู่รอด และเป็นคุณธรรมในตัวเอง ส่วนความยากจนก็เป็นเครื่องแสดงถึงความอ่อนด้อยตามธรรมชาติ จึงไม่ควรช่วยเหลือคนจน เพราะเป็นผู้ไม่เหมาะที่จะอยู่รอดต่อไป

ลัทธิदारวินเชิงสังคมนี้เป็นที่นิยมนับถือในวงวิชาการและธุรกิจของอเมริกา มหาวิทยาลัยชั้นนำของสหรัฐอเมริกาก็รับเข้ามาจัดสอน ผลงานของสเปนเซอร์เด่นดังมากในช่วงสองทศวรรษ ๑๘๗๐ - ๑๘๘๐ (ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๑ ประมาณ ๔๐ ปี) มหาเศรษฐีอเมริกัน เช่น จอห์น ดี. รอกกีเฟลเลอร์ (John D. Rockefeller) และแอนดรูว์ คาร์เนกี (Andrew Carnegie) ชื่นชมลัทธินี้ยิ่งนัก

ลัทธิदारวินเชิงสังคมนี้เท่ากับมาหนุนหลักการทางเศรษฐกิจของแอดัม สมิท (Adam Smith, ค.ศ. ๑๗๒๓ - ๑๗๙๐ [พ.ศ. ๒๒๖๖ - ๒๓๓๓]) เสริมแรงจริยธรรมในการทำงาน เพิ่มพลังแก่การแข่งขันและตลาดเสรี กับทั้งเป็นข้ออ้างที่จะให้ความชอบธรรมแก่ความเห็นแก่ได้ (acquisitiveness) และการใช้กลวิธีต่างๆ เพื่อความสำเร็จทางธุรกิจ

ปลาย ค.ศ. ๑๙:

จบพรมแดนในประเทศ เริ่มขยายจักรวรรดิไปในโลก

ลัทธิดาร์วินเชิงสังคมนี้ นอกจากหนุนาการแสวงหาผลประโยชน์ในวงการธุรกิจและอุตสาหกรรมแล้ว ยังมีความหมายขยายกว้างออกไปในด้านการแผ่อำนาจการเมืองระหว่างประเทศด้วย เพราะชาวอเมริกันได้ใช้ลัทธินี้เป็นข้ออ้างในการตีความต่อไปว่า ตามกฎธรรมชาติที่ว่า ผู้ที่เก่งกล้าเหมาะสมที่สุดจึงจะอยู่รอดนั้น การที่ชาติที่เข้มแข็งจะไปปกครองบังคับประเทศที่อ่อนแอ จึงเป็นความถูกต้องชอบธรรม เป็นไปตามกฎธรรมชาติ

นักคิดนักเขียนของอเมริกาบางคนชักนำจินตนาการของชาวอเมริกันไปถึงขั้นที่ว่า ชนผิวขาวชาวอเมริกันที่พูดภาษาอังกฤษนี้ เป็นชนชาติที่เข้มแข็ง และได้มีประสบการณ์มาแล้วในการกำราบพวกอินเดียนแดงพื้นเมือง ต่อไปนี้ชนผิวขาวชาวอเมริกันจะต้องออกไปควบคุมปกครองดินแดนทุกหนแห่งที่ยังไม่มีอารยธรรม

ถึงตอนนี้ลัทธิดาร์วินเชิงสังคมก็มาประสานเข้ากับแนวคิดความเชื่อตามคติ Manifest Destiny ที่พูดไปแล้ว และขยายขอบเขตของคติความเชื่อนั้นกว้างออกไปว่า ชนชาติผิวขาวชาวอเมริกันได้รับมอบหมายจากพระเป็นเจ้า ให้นำสถาบันและอารยธรรมแบบอเมริกันนี้ไปสถาปนา หรือแม้แต่ไปบังคับจัดให้แก่มวลมนุษย์ทั่วทั้งโลก โดยถือเป็นวิถีแห่งชะตาของสังคมอเมริกันอย่างชัดเจน ที่จะต้องไปชี้แนะและให้การศึกษแก่ชนชาติที่ด้อยทั้งหลาย เป็นหน้าที่และเป็นสิทธิอันชอบธรรมที่ชาติตะวันตกจะต้องออกไปจัดการให้หมู่มนุษย์ในโลกที่ด้อยพัฒนา เข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมปกครองของประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว

นี่คือคตินิยมแห่งชะตาสังคมนั้นที่พระเจ้ากำหนดมาฉบับใหม่ (new Manifest Destiny) ที่ได้ผลักดันประเทศอเมริกาเข้าสู่ยุคแห่งการเป็นจักรวรรดินิยม พร้อมทั้งเป็นข้ออ้างที่จะให้เกิดความรู้สึกชอบธรรมและมั่นใจในการแผ่ขยายอำนาจ พร้อมไปกับการขยายตลาดการค้า และหาแหล่งวัตถุดิบและอาหารราคาถูก เพื่อสนองความต้องการของระบบอุตสาหกรรมในประเทศอเมริกาเอง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ต่อจากจบการขยายพรมแดน ปิด frontier ในอเมริกา ในค.ศ. ๑๘๔๐ (พ.ศ. ๒๔๓๓) อย่างไรก็ดี เนื่องจากพวกนาซีเยอรมันก็ได้ใช้ลัทธิชาตินิยมเชิงสังคมนิยมหนุนหลังของตนในการเชิดชูเผ่าอารยันและล้างผลาญคนยิวด้วย จึงเป็นเหตุให้ต่อมาคนอเมริกันเห็นพิษภัยและเสื่อมความนิยมในลัทธินี้ลงไป แต่กระนั้นลัทธินี้ก็ไม่ได้เพ็ญอยู่นานกว่าครึ่งศตวรรษ จึงยังมีอิทธิพลแฝงอยู่ในชีวิตและสังคมนิอเมริกันสืบมา

โดยเฉพาะลึกลงไป ลักษณะนิสัย สภาพจิตใจ และวิถีชีวิตที่คตินิยม frontier ได้หล่อหลอมมาตลอดเวลาหลายศตวรรษ ก็ยังคงเป็นแรงผลักดันให้คนชาติอเมริกันมีความใฝ่ปรารถนาความสำเร็จและมั่งคั่งทางวัตถุสืบต่อไป แม้ว่าพรมแดนด้านทะเลคือผืนแผ่นดิน (frontier of land) จะปิดไปแล้ว แต่ชาวอเมริกันก็ยังมี frontier อื่นที่จะบุกฝ่าต่อไป คือ frontier of knowledge ได้แก่ พรมแดนแห่งความรู้หรือวิชาการ และต่อมาก็ถึง frontier of space บุกฝ่าพรมแดนแห่งอวกาศ ซึ่งยังจะต้องเดินหน้าต่อไปไม่เห็นที่สิ้นสุด

อีกด้านหนึ่งที่สำคัญมากคือ electronic frontier (พรมแดนด้านอิเล็กทรอนิกส์ คือความเจริญด้านคอมพิวเตอร์ อาจเรียกว่า frontier of cyberspace) ก็เป็นแดนที่อเมริกาบุกฝ่าไปได้ไกลกว่าใครอื่น และยังเป็นผู้นำอยู่

แผ่ขยายวัฒนธรรม รักษาความเป็นผู้นำของโลก

ค.ศ. ๒๐ :

ขยายพรมแดนแนวใหม่

อย่างไรก็ดี เมื่อ frontier ด้านทะเลที่เป็นรูปธรรมจบไปแล้ว ความหมายและพลังของถ้อยคำก็อาจจะจางลงไปบ้าง แรงเร้าปลุกใจ อาจจะอ่อนลง ผู้นำอเมริกันบางคนจึงคิดหาทางเสริมพลังของคำนี้ ขึ้นมาอีก ด้วยการใช้คำว่า New Frontier ให้คนอเมริกันคิดถึง พรมแดนใหม่ที่จะต้องบุกฝ่าขยายต่อไป ดังที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็น ประธานาธิบดีอเมริกาถึงสี่คนได้ใช้คำนี้ โดยเฉพาะที่เด่นคือประธานาธิบดีเคนเนดี (John F. Kennedy) ที่ชูนโยบาย New Frontier เป็น ใจกลางการหาเสียง และเป็นหลักในการบริหารประเทศ

คำที่สื่อใจคนอเมริกันอีกคำหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นสมัยหลังต่อมา (เริ่มมีใช้ประมาณ ค.ศ. ๑๙๓๑ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๗๔) อาจถือได้ว่าเป็น คำสืบเนื่องจากคติ frontier นั้น ซึ่งแสดงถึงอุดมคติวัตถุนิยมของ สังคมอเมริกัน และคนอเมริกันรวมทั้งผู้นำทางการเมือง มักยกขึ้นมา อ้างเพื่อเป็นสื่อกระตุ้นแรงจูงใจของคนร่วมชาติ คือคำว่า American dream (ฝันแบบอเมริกัน) ซึ่งหมายถึงความสำเร็จและความมั่งคั่ง พรั่งพร้อมทางวัตถุ พร้อมทั้งการมีโอกาสอันเท่าเทียมกันที่จะเพียร พยายามเพื่อบรรลุจุดหมายเช่นนั้น

สังคมอเมริกันภายใต้แรงขับเคลื่อนของคติ frontier และ อุดมคติต่างๆ ที่พ่วงมา ใช้เวลาบุกฝ่าขยายดินแดนสิ้นเวลา ๓๐๐ ปี จึงจบถึงฝั่งแปซิฟิกใน ค.ศ. ๑๘๔๐ (พ.ศ. ๒๔๓๓) และก้าวต่อไปจนถึง จุดหมายของระบบอุตสาหกรรมในช่วงหลัง ค.ศ. ๑๘๗๕ (พ.ศ. ๒๔๑๘)

๒๐๐

๒๐
๕๕๗๐.๕๐
๗๓๓๕
๒๕๔๘
๙ ๑

กลายเป็นสังคมที่มีความมั่งคั่งสะดวกสบายพร้อมทางวัตถุ แล้วสังคมอเมริกันก็ขึ้นสู่ยุคเป็น postindustrial society (สังคมที่ผ่านพ้นยุคอุตสาหกรรม) และกลายเป็น consumer society (สังคมผู้บริโภค) ตลอดจนเป็น information society (สังคมข่าวสารข้อมูล) มีเศรษฐกิจใหม่ (new economy) มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่ทำให้อเมริกาแผ่อิทธิพลไปเป็นโลกาภิวัตน์ (globalized) และสามารถจัดระเบียบโลกใหม่ (new world order)

เมื่อมีความมั่งคั่งพร้อมสะดวกสบายทางวัตถุแล้ว ก็นับว่าสังคมอเมริกันได้วิ่งมาถึงหลักชัย บรรลุจุดหมายที่ไผ่ผืนและพากเพียรมานานแสนนาน แต่ดังที่กล่าวแล้วว่า มนุษย์ปุถุชนนั้นเมื่อพ่ายภัยความทุกข์ยาก มีกินมีเสพพร้อมบริบูรณ์แล้ว ความเพียรพยายามและกระตือรือร้นที่จะดิ้นรนต่อสู้ก็มักอ่อนลง ชักจะเฉื่อยชา พร้อมทั้งเกิดความฟุ้งเฟ้อลุ่มหลงมัวเมา ติดจมในการเสพบริโภค ระวังในกามและการแสวงหาความสุข สังคมอเมริกันก็ไม่พ้นวงจรเหล่านี้ ดังปัญหาชีวิต - สังคมที่เราระดมในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม พลังมุ่งไปข้างหน้าที่อ่อนและเฉื่อยชาลงนั้น คือด้านการสร้างความมั่งคั่งพร้อมภายในสังคมของตน ที่ก้าวมาถึงขั้นเสวยผล อย่างที่ว่าเปลี่ยนจากสังคมของนักผลิตแห่งยุคอุตสาหกรรมมาเป็นนักบริโภคแห่งยุคหลังอุตสาหกรรม

แต่อีกด้านหนึ่ง ระหว่างที่สังคมอเมริกันก้าวเดินมาสู่จุดนี้ ก็ได้มีความสัมพันธ์กับนานาประเทศในโลกด้วย และเมื่อถึงตอนนี้ พลังมุ่งไปข้างหน้าของอเมริกาก็หันออกนอกประเทศ ไปสู่บทบาทของการเป็นผู้นำในโลก ซึ่งหมายถึงการแผ่ขยายวัฒนธรรมคตินิยมอุดมการณ์ พร้อมไปกับความจำเป็นในการรักษาความยิ่งใหญ่และผลประโยชน์แห่งชาติของตน

ความใฝ่ฝันของอเมริกา แสดงออกมาในวาทะของผู้นำ

ขอทบทวนว่าคติบุกฟ้าพรหมแดนคือ frontier นั้น แม้ความหมายเดิมแท้ๆ จะมุ่งเพื่อไปหาโอกาสที่จะสร้างความมั่งคั่งพรั่งพร้อมทางวัตถุ แต่ระหว่างที่บุกฟ้าคืบหน้าไป frontier ก็มีความหมายสำคัญอีกอย่างหนึ่งพุ่งเข้ามา คือการแผ่ขยายความเจริญหรืออารยธรรมไปให้แก่ถิ่นที่ยังป่าเถื่อนล้าหลัง หรือออกไปจัดการพัฒนาถิ่นที่ล้าหลังให้เจริญขึ้น ดังที่ได้เกิดคติ Manifest Destiny และไปๆ มาๆ ความหมายที่สองซึ่งพุ่งเข้ามานี้ ก็ได้กลายเป็นความหมายที่เด่นมากขึ้น ซึ่งในแง่หนึ่งก็คงจะเป็นข้ออ้างเพื่อจะสร้างความรู้สึกชอบธรรมในการแผ่ขยายอำนาจของชนชาติอเมริกัน

ได้กล่าวแล้วว่า เมื่อ frontier ในประเทศจบลง คติ frontier ก็ได้เดินหน้าต่อไป โดยได้รับแรงหนุนจากลัทธิ social Darwinism เกิดเป็นแนวคิด new Manifest Destiny ที่นำประเทศอเมริกาเข้าสู่ความเป็นจักรวรรดินิยม และก้าวขึ้นเป็นมหาอำนาจในโลกในช่วง ค.ศ. ๑๘๙๖ - ๑๙๒๐ (พ.ศ. ๒๔๓๙ - ๒๔๗๓) ซึ่งทำให้อเมริกาเริ่มบุกฟ้าออกไปในดินแดนส่วนอื่นของโลก เพื่อไปจัดการบังคับควบคุมชนชาติที่อ่อนแอ และนำชนชาติเหล่านั้นขึ้นสู่อารยธรรม โดยนำวัฒนธรรมที่ถือว่าสูงกว่าไปสถาปนาให้แก่ประเทศที่ล้าหลัง

เริ่มด้วยลงไปสู่อเมริกาใต้ ทำสงครามขับไล่สเปนออกจากคิวบาใน ค.ศ. ๑๘๙๘ (พ.ศ. ๒๔๔๑) แล้วบังคับซื้อฟิลิปปินส์จากสเปนในปีเดียวกันนั้น (ราคา ๒๐ ล้านดอลลาร์) แล้วก็ผนวกหมู่เกาะฮาวายเข้ามา จนถึงซื้อหมู่เกาะเวอร์จินจากเดนมาร์กใน ค.ศ. ๑๙๑๗ (พ.ศ. ๒๔๗๐ ราคา ๒๕ ล้านดอลลาร์)

แม้ว่าต่อมาระบบอาณานิคมและจักรวรรดินิยมจะหมดสิ้นไป (นักวิชาการบางส่วนว่า เวลานี้เปลี่ยนไปเป็น informal imperialism คือจักรวรรดินิยมนอกแบบ) แต่อิทธิพลแนวคิดความเชื่อแบบ Manifest Destiny ก็ยังคงแฝงฝังอยู่ในจิตใจของคนอเมริกัน ดังจะเห็นได้ง่ายๆ ในคำปราศรัยเข้ารับตำแหน่ง (inaugural address) และคำแถลงภาวะของประเทศ (State of the Union address) ของประธานาธิบดีอเมริกาหลาย ๆ คนจนถึงปัจจุบัน

ยกตัวอย่าง เช่น ประธานาธิบดีแมกคินลีย์ (William McKinley) กล่าวในคำปราศรัยเข้ารับตำแหน่งครั้งที่ ๑ เมื่อ ค.ศ. ๑๘๙๗ (พ.ศ. ๒๓๔๐) ว่า

ความไม่รู้หนังสือจะต้องถูกบำรูดจากแผ่นดินอเมริกา ถ้าพวกเราจะไปถึงชะตาเด่น (high destiny) เป็นยอดสุดของประชาชาติที่เจริญแล้วในโลก ซึ่งเราควรจะทำให้สำเร็จภายใต้เทพประสงค์

ประธานาธิบดีฮูเวอร์ (Herbert Hoover) กล่าวในคำปราศรัยเข้ารับตำแหน่ง เมื่อ ค.ศ. ๑๙๒๙ (พ.ศ. ๒๔๗๒) ว่า

อิทธิพลและจุดหมายอันสูงส่งแห่งชาติของเราได้รับความยอมรับนับถือในหมู่ประชาชาติทั้งหลายของโลก เราได้ปรารถนาความเด่นนำในโลก...

ประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ (Dwight D. Eisenhower) กล่าวในคำปราศรัยเข้ารับตำแหน่งครั้งแรก เมื่อ ค.ศ. ๑๙๕๓ (พ.ศ. ๒๔๙๖) ว่า

วิถีแห่งชะตา (destiny) ได้เอาความรับผิดชอบแห่งความเป็นผู้นำของโลกเสริมมาวางลงให้แก่ประเทศของเรา... เราชาวอเมริกันรู้และเรามองเห็นความแตกต่างระหว่างความเป็นผู้นำของโลกกับความเป็นจักรวรรดินิยม...

ในหนังสือ *Beyond Peace* ที่อดีตประธานาธิบดีนิกสัน (Richard M. Nixon) เขียนเสร็จก่อนล้มป่วยและถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ค.ศ. ๑๙๙๔ (พ.ศ. ๒๕๓๗) ได้แสดงความหวังใยประเทศอเมริกา และเราเตือนประธานาธิบดีคลินตันไม่ให้ทำลายความเป็นผู้นำของอเมริกาในโลกนี้ เช่น ข้อความที่ว่า

เราชื่นชมกับการแผ่ขยายสันติภาพและอิสรภาพ - แต่ (ต้องเป็น) การแผ่ขยายสันติภาพโดยไม่เสี่ยงกับการเสียผลประโยชน์หรือหลักการของเรา และแผ่ขยายอิสรภาพโดยไม่ยอมเสี่ยงกับการเสียสันติภาพ...

คำเฟื่องใหม่ในวงการทูตอเมริกัน คือ "การแผ่ขยาย" หลังจากที่เราก็กั้นจำกัดวงลัทธิคอมมิวนิสต์มา ๔๕ ปี บัดนี้เราได้รับคำบอก ว่า จุดหมายของเราควรจะมีมุ่งแผ่ขยายประชาธิปไตยแบบตลาดเสรี (freemarket democracy = ประชาธิปไตยแบบทุนนิยม)... ด้วยเหตุที่เราเป็นอภิมหาอำนาจสุดท้ายที่เหลืออยู่ จึงไม่มีวิกฤตการณ์ใดที่จะไม่เกี่ยวมาถึงผลประโยชน์ของเรา... คนอเมริกันไม่รู้จักรัฐการจะเป็นที่สองหรือแม้แต่เป็นที่หนึ่งในบรรดาผู้เท่าเทียม คนอเมริกันรู้้อย่างเดียวว่าจะเป็นผู้ที่เลิศสุด...

ประธานาธิบดีคลินตัน (William J. Clinton) กล่าวในคำปราศรัยแถลงภาวะของประเทศแก่รัฐสภาเมื่อ ค.ศ. ๑๙๙๗ (พ.ศ. ๒๕๔๐) ว่า

...ในสหัสวรรษใหม่ เพื่อให้เราสามารถคงความเป็นดวงประทีปนำทางแก่โลกนี้...เพื่อเตรียมอเมริกาให้พร้อมสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ เราจะต้องเป็นนาย มีอำนาจบังคับควบคุมพลังแห่งความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายในโลกนี้ และดำรงรักษาความเป็นผู้นำของอเมริกาไว้ให้แข็งแรงและแนใจ...

คำกล่าวเหล่านี้เป็นตัวอย่าง que แสดงถึงความใฝ่ปรารถนาของชนชาติอเมริกันที่จะเป็นผู้นำของโลก และแผ่ขยายแนวคิดความเชื่อ ค่านิยม ลัทธินิยม และสถาบันตามแบบของตนออกไปปลูกฝังลงในดินแดนหรือชนชาติที่ยังล้าหลังหรือด้อยพัฒนาทั่วทั้งโลก พร้อมไปด้วยกันกับการรักษาผลประโยชน์ของประเทศอเมริกาเอง

แม้แต่การบุกฝ่าไปในพรมแดนอวกาศที่มุ่งจะไปหาดินแดนและแหล่งทรัพยากรใหม่เพื่อความมั่งคั่งพร้อมทางวัตถุยิ่งขึ้นไปเวลานี้ก็มีความหมายด้านนั้นไม่มากนัก แต่กลับมีความหมายเด่นในแง่ของการแสดงความยิ่งใหญ่และความเป็นผู้นำในโลกนี้

สภาพโลกาภิวัตน์ (globalization) ที่ครอบคลุมและครอบงำโลกอยู่ในบัดนี้ ในความหมายหนึ่งก็คือการที่ชาวอเมริกัน หรือชนชาติตะวันตกแผ่ขยายพรมแดนตามคติ frontier นี้ออกไปในโลก หรือในอีกความหมายหนึ่งก็คือการออกไปพิชิต (conquest) ดินแดนและวัฒนธรรมทั้งหลายทั่วไปทั้งโลก

บุกฝ่าก้าวมาได้

พอถึงจุดหมายก็กลายเป็นวุ่นวายสับสน

ข้างนอกยิ่งใหญ่

ข้างในทำท่าอับจน

หันกลับไปดูภายในสังคมอเมริกาเอง การแสวงหาความจริงพร้อมทั้งทางวัตถุนั้น เป็นความหมายและความมุ่งหมายเดิมของการบุกฝ่าตามคติ frontier ประวัติศาสตร์อเมริกันใช้เวลายาวนานหมดไปกับความเพียรพยายามด้านนี้ จนกลายเป็นการวางจุดหมายไว้ให้แก่สังคมเพียงชั้นเดียว คือมุ่งหาความสำเร็จและความมั่งคั่งพร้อมทั้งทางวัตถุ เมื่อถึงจุดหมายนั้นแล้ว ก็ไม่มีจุดหมายเหนือหรือสูงกว่าที่จะมุ่งหน้าเดินต่อไป นอกจากการที่จะมีสถานะแห่งความยิ่งใหญ่ในโลก และการรักษาผลประโยชน์ที่แอบอิงอยู่กับสถานะนั้น

เมื่อถึงจุดหมายมีวัตถุเสพบริโภาคพร้อมสะดวกสบาย จนถึงขั้นเปลี่ยนจากสังคมอุตสาหกรรมของผู้บุกเบิกบั่นขยันในการผลิตมาเป็นสังคมที่ผ่านพ้นอุตสาหกรรม กลายเป็นนักบริโภาคแล้ว ถ้าไม่ระวังให้ดี ลักษณะที่ส่อเค้าความเสื่อมก็จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะที่มักเป็นกันส่วนมาก คือ

๑. ความเฉื่อยชา ผัดเพี้ยน อ่อนแอลง หย่อนกำลังในการที่จะดิ้นรนต่อสู้ คลายความกระตือรือร้นลง

๒. ความฟุ้งเพื่อหลงระเริงมัวเมาในการเสพบริโภาค และหมกมุ่นในกาม ซึ่งจะตามมาด้วยปัญหาสังคมต่างๆ เช่น ยาเสพติด ปัญหาครอบครัว พร้อมทั้งปัญหาเด็กและเยาวชน

ในข้อ ๑. เห็นได้ชัดว่าคนอเมริกันรุ่นผู้ใหญ่หรือกลางคนเวลานี้ ตีเตียนบ่นรำพึงรำพันว่า หนุ่มสาวอเมริกันยุคใหม่อ่อนแอ สำร่วย

ใจเสาะ เพราะบาง ไม่สู้งาน และพากันหัวน้ใจว่าประเทศของเขา กำลังสูญเสียความสามารถในการแข่งขัน จริยธรรมในการทำงาน กำลังเสื่อมลงๆ โดยเฉพาะในช่วงค.ศ. ๑๙๙๐-๑๙๙๕ (พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๘) มีหนังสือที่บ่นว่าและวิเคราะห์สภาพนี้ออกมามาก ทั้งงานเขียนทั่วไปและงานวิจัย ถ้าใครสนใจอาจหาอ่านจากตัวอย่างเช่น *Why America Doesn't Work* (Chuck Colson and Jack Eckerd, ๑๙๙๑) *Crisis in American Institutions* (Jerome H. Skolnick and Elliot Currie, ๑๙๙๑) *America at Century's End* (Alan Wolfe, ed., ๑๙๙๑) *Taking Back America* (M.W. Hage, ๑๙๙๕) เป็นต้น

ความจริงที่ว่าคนอเมริกันรุ่นใหม่เกียจคร้านเฉื่อยชานั้น เป็นการกล่าวโดยเปรียบเทียบกับในสายตาของคนรุ่นเก่ากว่า แต่ลักษณะนิสัยของชนชาตินี้ที่ปลูกฝังกันมายาวนานหลายร้อยปีในยุคบุกฝ่าหาที่ทำกิน และมุ่งหน้าไปในการผลิต ก็ยังส่งอิทธิพลอยู่มาก นอกจากนั้น วิถีชีวิตของเขาที่ตัวใครตัวมัน ต้องแข่งขันตลอดเวลา ฟึ่งกันไม่ค่อยได้ ก็บีบคั้น ทำให้ยังต้องดิ้นรนชวนขายอาศัยเรี่ยวแรงของตัวเองอยู่ต่อไป เฉื่อยชาได้ยาก

องค์ประกอบสองอย่าง คือทั้งนิสัยบุกฝ่าจากทุนเก่าและวัฒนธรรมตัวใครตัวมันนี้ ก็ส่งผลผ่อนหรือชะลอความเสื่อมในข้อ ๒. ด้วย คือแม้จะเกิดความฟุ้งเฟ้อมัวเมา ก็ยากที่จะไปได้สุดเหวี่ยง

สภาพของตัวเอง

เมื่อได้พัฒนาสูงสุดเป็นผู้นำของโลก

แม้กระนั้น มองในแง่ข้อ ๒. สังคมอเมริกันยุคบริโภคนิยม ก็เปลี่ยนไปจากเดิมมาก ความกระแฉิงในกามและปัญหาทางเพศ เกื่อนกลาด ส่งผลมาถึงปัญหาครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาครอบครัว แตกสลาย นอกจากปัญหาการหย่าร้างและปัญหาการทำแท้งแล้ว ปัญหาลูกไม่มีพ่อ มีลูกตั้งแต่เด็ก คือ teenage pregnancy ตลอดจนครอบครัวมีแต่แม่กับลูก เพิ่มมากจนจะกลายเป็นภาวะปกติ ทำให้ครอบครัวที่มีครบพ่อแม่ลูกชกจะกลายเป็นผิดปกติ หรือเป็น อดมคติไป

พร้อมกันนั้น อีกด้านหนึ่งปัญหาทางจิตใจก็มากและรุนแรงขึ้น ความเหงา ความเบื่อหน่าย แผลกแยก โรคประสาท โรคจิต และการฆ่าตัวตาย ที่ติดมาตั้งแต่ยุคอุตสาหกรรม ก็ไม่เบาเลย ในยุค อุตสาหกรรม คนแก่ฆ่าตัวตายมาก เพราะถูกทอดทิ้ง เหงาอ้างว้าง แต่พอพ้นยุคอุตสาหกรรม เป็นสังคมบริโภค เด็กวัยรุ่นหนุ่มสาว ฆ่าตัวตายมาก เพียงในระยะ ๓๐ ปี สถิติคนอายุ ๑๕-๒๔ ฆ่าตัวตาย เพิ่มขึ้น ๓๐๐ เปอร์เซ็นต์ เพราะด้านหนึ่งมีบุคลิกภาพอ่อนแอลง ใจเสาะเปราะบาง และอีกด้านหนึ่ง เอาคุณค่าของชีวิตไปฝากหรือ มอบไว้กับความฟุ้งฟ้อวมทางวัตถุและความสำเร็จภายนอก พอผิดหวัง หรือเบื่อหน่ายต่อสิ่งเหล่านั้น ชีวิตก็พลอยหมดความหมายไปด้วย

ปมปัญหาสำคัญที่เด่นมากของยุคนี้คือความเครียด ซึ่งได้กลายเป็นสภาพจิตใจของคนสมัยปัจจุบัน ที่จริงนั้นความเครียดนี้มีมานาน แล้วในยุคอุตสาหกรรมของตะวันตก แต่ในยุคก่อนนี้ คนมีความหวัง ผลที่จะได้จากการบุกฝ่าเป็นตัวช่วยดุลไว้อีกด้านหนึ่ง คือความเครียด

กลายเป็นแรงผลักดันให้คนยังมีกำลังดีนั้นร่นต่อสู้อุปสรรคที่หมายว่าจะเป็นที่หลุดโล่งโปร่งสบายข้างหน้า ในยุคนั้นความเครียดแม้จะเป็นทุกข์ แต่ก็ยังเป็นกุญแจสำคัญที่บันดาลความสำเร็จ แต่มาถึงยุคนี้คนเหมือนถึงจุดหมายแล้ว เมื่อถูกแรงอัดของความเครียดบีบกด ก็ไม่มีเป้าที่จะดันให้พุ่งต่อไปข้างหน้า ความเครียดจึงกลายเป็นภาวะว่าวุ่นอัดอั้นกดดันอยู่ภายใน แล้วระเบิดออกมาเป็นโรคทางกายบ้าง เป็นโรคทางจิตบ้าง หรือไม่ก็ระบายออกมาทางสังคม เป็นปัญหาในรูปแบบต่างๆ

ทางออกอย่างหนึ่งของคนเหล่านี้คือการหันไปพึ่งยาเสพติด ซึ่งนอกจากกล่อมใจให้ลืมความทุกข์แล้ว ก็เป็นช่องทางที่จะเข้าถึงความสุข ที่เหนือกว่าสิ่งเสพบริโภคทั่วไปที่ซັกจะจำเจ ซินชา และบางทีกลายเป็นนำเบื้อหน้าย ทำให้ยาเสพติดกลายเป็นปัญหาใหญ่ยิ่งของยุคปัจจุบัน

สื่อและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในยุคสังคมบริโภคก็มาสนองความต้องการของมนุษย์ที่มีสภาพจิตอย่างนี้ ให้เพลิดเพลินหลงระเรีงและระบายอารมณ์กับเรื่องรุนแรง และการโฆษณาปลุกเร้าความโลภและตัณหา

ปัญหาความรุนแรงได้แพร่ระบาดและขยายลงมาจนถึงเด็กนักเรียนชั้นประถม มีกรณีเกิดบ่อยขึ้นๆ ที่เด็กนักเรียนเอาปืนไปยิงเพื่อนนักเรียนและครูที่โรงเรียน การฆ่ากันตายมีสถิติสูงขึ้น และมีลักษณะพิเศษ คือฆ่าโดยไม่มีสาเหตุ ไม่ได้โกรธเคืองอาฆาตแค้นกัน ทำไปเพียงเพื่อระบายอารมณ์เครียดเป็นต้น ฆ่าโดยไม่มีจุดหมาย เช่นเห็นคนมากๆ ก็ยิงกราดไป ยิงเขาเจ็บหรือตายแล้วไม่มีความรู้สึกสะเทือนใจอะไร เฉยๆ หรือกลับสามสใจ บางทีพากันมาฆ้องดูคนดินตาย และร้องเพลงแร็ป (rap song) เพิ่มความสนุกขึ้นไปอีก

สังคมอเมริกามาถึงจุดเปลี่ยน ที่ตั้งคำถามานาน

ย้อนหลังกลับไป ๓๐ กว่าปี
พวกเขิปปี้คิดอย่างไร

ความจริงนั้น ความย่อหย่อนอ่อนนุชฉิวภาวะทางจิตใจและทางปัญญา พร้อมทั้งความมุ่งหวังที่เอียงดิ่งไปทางวัตถุข้างเดียว ที่ทำให้มนุษย์วางตัวไม่ถูกต้องและผิดหวังกับความเจริญทางวัตถุนั้น ได้เริ่มปรากฏเป็นปัญหาทางจิตใจและปัญหาทางสังคมมาตั้งแต่ประมาณ ๓๐ ปีก่อนจบสิ้นยุคอุตสาหกรรมแล้ว คือในช่วง ค.ศ. ๑๙๖๐ - ๑๙๗๐ (พ.ศ. ๒๕๐๓ - ๒๕๑๓) ซึ่งเป็นระยะที่พอจะมองเห็นได้ชัดเจนแล้วว่า ถ้ามีวัตถุเสพบริโภคพร้อมสมบูรณ์แล้ว คนจะมีความสุขสบายขนาดไหน

คนหนุ่มสาวยุคนั้นจำนวนมากมองเห็นว่า ความเจริญพร้อมทางวัตถุที่สังคมอเมริกันมุ่งมั่นทุ่มเทกำลังแสวงหามาตลอดเวลา ยาวนานนั้น ไม่ให้ความสมหวัง ไม่เป็นความสุขที่แท้จริง ไม่ให้ความหมายอะไรแก่ชีวิต เขาเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายแปลกแยก

เมื่อเบื่อหน่ายความเจริญนั้น เบื่อหน่ายวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่รองรับคุณค่าทางวัตถุนั้นด้วย คนหนุ่มสาวยุคนั้นจึงปฏิเสธวิถีชีวิตและค่านิยมของสังคมอเมริกัน มองเห็นว่าพ่อแม่ปู่ย่าตายายของเขาเอาเวลาและพลังงานของชีวิตไปทุ่มเทให้กับการหาเงินสะสมวัตถุ รุนววยกันอยู่แค่นั้น ชีวิตหมดไปเปล่า หาแก่นสารอะไรไม่ได้ และจากการปฏิเสธคุณค่าที่สังคมของเขาเคยยึดถือกันมา ก็เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางหักเหออกไปหลายอย่างตามมา ในลักษณะที่เรียกว่า เป็นวัฒนธรรมย้อนยุค หรือวัฒนธรรมสวนกระแส (counterculture)

ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

● คนหนุ่มสาวจำนวนมากปฏิเสธระเบียบแบบแผนของสังคมอเมริกัน ที่บรรพบุรุษก่อร่างสร้างมา ออกไปมีชีวิตอยู่แบบง่าย ๆ ไม่ต้องรับผิดชอบอะไร ตั้งชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะไปเป็นพวกฮิปปี (hippies)

● ปล่อยชีวิตตามสบาย อยู่อย่างธรรมชาติ นอนกลางวัน กินกลางทราย ผมเผ้าไม่ต้องตัดแต่ง เลือเสื้อผ้าต่างๆ เก๋ๆ ไม่ต้องเอาใจใส่พับรีด ใช้รองเท้าอย่างง่าย ๆ หรือไม่ต้องสวมเลย เป็นสามีภรรยากันโดยไม่ต้องมีพิธีรีตอง สุกัญญา ใช้ยาเสพติด (LSD) กันตามสบาย

● บ้างก็แสวงหาคคุณค่าทางจิตใจ หันไปขึ้นชมศาสนาจากตะวันออกที่ให้ความสงบและปิติสุขลึกซึ้งภายใน หันไปสนใจสมาธิ เช่น หันไปหาโยคะ หรือฤๅษณะ เช่น ตลอดจนแนวทางจิตของคณพื้นเมืองอินเดียนแดง ต่อมาก็พุทธศาสนาแบบวัชรยานของทิเบต

● เนื่องจากนิยมความเป็นอิสระ อยู่กันอย่างง่าย ๆ แบบธรรมชาติ จึงรังเกียจอำนาจและระบบการควบคุมบังคับบัญชาเกลียดชังสงคราม ดังที่พวกฮิปปีนี้มีบางส่วนออกไปทางการเมือง เรียกว่าพวกยิปปี (yippies) หันไปเคลื่อนไหวต่อต้านสงคราม โดยเฉพาะระยะนั้นเป็นช่วงอเมริกันทำสงครามในเวียดนาม นักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ ของอเมริกามีการเคลื่อนไหวต่อต้านสงครามเวียดนามกันมาก

● มองเห็นว่าสังคมอเมริกันที่บรรพบุรุษของตนบุกฝ่าแสวงหาสร้างความมั่งคั่งยิ่งใหญ่ขึ้นมา นั้น ได้ข่มเหงแย่งชิงดินแดนมาจากคนพื้นเมืองอินเดียนแดง และฆ่าฟันคนเหล่านั้นล้มตายไปโดยไม่เป็นธรรม

อีกด้านหนึ่งก็กดขี่ก่อความทุกข์ยากแก่คนผิวดำที่เอามาเป็นทาส คน
 หนุ่มสาวรุ่นนี้จึงเกิดความรู้สึกผิด (guilty) และหันไปตีเตียนบรรพบุรุษ
 ของตน

คติ frontier ที่ภูมิใจ

กลายเป็น conquest ที่น่ารังเกียจ

ความคิดของหนุ่มสาวอเมริกันรุ่นนี้ อยู่ในแนวทางเดียวกันกับ
 นักปราชญ์อเมริกันรุ่นหลังๆ จำนวนมากที่มองคติ frontier ในแง่มุมที่
 เลวร้าย คติ frontier ที่มักถือกันมาว่าเป็นประวัติอันน่าภูมิใจยิ่งแห่ง
 การสร้างชาติและหล่อหลอมชีวิตจิตใจอเมริกัน พร้อมทั้งแผ่อารยธรรม
 ไปปลูกฝังให้แก่ดินแดนที่ป่าเถื่อนหรือล้าหลังห่างไกลนั้น ปราชญ์
 อเมริกันรุ่นนี้กลับมองว่า คติ frontier นั้น ที่แท้ก็คือประวัติหรือ
 เรื่องราวแห่งการรุกรานปราบปราม (a tale of conquest) ซึ่งเต็มไปด้วย
 ด้วยการเข่นฆ่าข่มเหงคน แย่งชิงดินแดน ก่อให้เกิดภัยพิบัติและ
 ความทุกข์ยากแสนสาหัสแก่คนพื้นเมือง รวมทั้งนำโรคระบาดไปเผยแพร่
 ซึ่งเป็นเหตุให้ประชากรพื้นเมืองล้มหายตายจากจำนวนลงไปถึง ๕๐-๖๐
 เปอร์เซ็นต์ หรือบางคนว่าลดลงถึง ๙๕ เปอร์เซ็นต์ ตลอดจนสลาย
 วัฒนธรรมและทำลายธรรมชาติ (เช่น Patricia Limerick, *The
 Legacy of Conquest: the Unbroken Past of the American
 West*, 1988)

อีกด้านหนึ่ง เนื่องจากรังเกียจอำนาจบังคับควบคุมบังคับบัญชา
 พวกฮิปปีจึงรังเกียจความเจริญแบบสมัยใหม่ ซึ่งโยงไปหาเทคโนโลยี
 ที่ว่าจะเป็นเรื่องมือของอำนาจและเป็นปฏิปักษ์กับธรรมชาติ รวมทั้ง
 คอมพิวเตอร์ด้วย พอดีระยะนี้ความเจริญทางด้านคอมพิวเตอร์นั้น

ได้มาถึงขั้นที่เริ่มกำเนิดคอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่ ที่เรียกว่า mainframe (เกิดขึ้นในค.ศ. ๑๙๖๔ [พ.ศ. ๒๕๐๗]) พวกฮิปปี้จึงถือว่าคอมพิวเตอร์อย่างนี้จะเป็นเครื่องมือรวมศูนย์อำนาจ ที่ควบคุมบังคับกิจการงานของมนุษย์จากศูนย์กลาง

การรังเกียจอำนาจบังคับควบคุมอย่างนี้ มีผลมาถึงความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์ด้วย พวกฮิปปี้คิดว่าคนทั้งหลายควรมีโอกาสใช้คอมพิวเตอร์ได้ทั่วกันไม่จำกัดกีดกัน และข้อมูลข่าวสารควรจะเป็นของฟรี ปรากฏว่าพวกฮิปปี้หลายคนมีบทบาทสำคัญในการทำให้เกิดมีเครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล (personal computer) ขึ้น ซึ่งช่วยให้คนทั่วไปหลุดพ้นจากอำนาจรวมศูนย์ของคอมพิวเตอร์แบบ mainframe (หนังสือพิมพ์ *Time* ฉบับฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. ๑๙๙๕ [พ.ศ. ๒๕๓๘] ถึงกับทำเป็นฉบับพิเศษ "Welcome to Cyberspace" ลงเรื่องเอกของฉบับ ชื่อ "We Owe It All to the Hippies" ว่าการปฏิวัติด้านคอมพิวเตอร์ [computer revolution] นี้พวกเราเป็นหนี้พวกฮิปปี้ทั้งนั้น)

เข้าหลอมแตกไป

เดือนอเมริกาให้สร้างจุดหมายใหม่

ข้างนอกยิ่งใหญ่อ

ข้างในวิกฤติ

ชนชาติอเมริกันนั้นยึดโยงกันอยู่ด้วยแนวคิดคตินิยมอุดมการณ์ ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับดินแดนหรือเผ่าพันธุ์ของคน ดังที่บุคคลสำคัญของเขา ชอบพูดหรือคอยเตือนกันอยู่ เช่นที่นายนิวต์ กิงริช (Newt Gingrich) อดีตประธานรัฐสภาอเมริกัน เขียนไว้ใน *To Renew America*

(น.๓๐) เมื่อค.ศ. ๑๙๕๕ ว่า

อเมริกาเป็นมโนทัศน์ (idea) เป็นอารยธรรมที่มีมโนทัศน์
เป็นฐานมากที่สุดในประวัติศาสตร์ การที่จะเป็นคอนอเมริกันก็คือการ
สวมรับเอาค่านิยมและชีวิตนิสัยที่ได้รู้เรื่องบนพื้นทวีปนี้มาเกือบ ๔๐๐ ปี
แล้ว...

หรือล่าสุดอย่างที่ประธานาธิบดีบุช (George W. Bush)
กล่าวในคำปราศรัยเข้ารับตำแหน่ง เมื่อ ๒๐ มกราคม ค.ศ. ๒๐๐๑
(พ.ศ. ๒๕๔๔) ว่า

อเมริกาไม่เคยเป็นเอกภาพโดยสายเลือด โดยชาติกำเนิด
หรือโดยผืนแผ่นดิน เราผูกพันกันด้วยอุดมคติทั้งหลาย... เด็กทุกคน
จะต้องได้รับการสั่งสอนให้รู้หลักการเหล่านี้ พลเมืองทุกคนจะต้อง
เชิดชูหลักการเหล่านี้ และด้วยการสมานอุดมคติเหล่านี้ ผู้ที่อพยพ
เข้ามาทุกคนก็ทำให้ประเทศของเราเป็นอเมริกามากขึ้น หาได้น้อยลงไม่

แนวคิด ค่านิยม อุดมคติ และวิถีชีวิตที่ทำให้เป็นอเมริกันนี้
จึงเป็นเหมือนเบ้าที่หลอมรวมคนต่างผิว ต่างเผ่า ต่างพรรณ ต่าง
วัฒนธรรม ซึ่งอพยพมาจากดินแดนต่างๆ ให้เป็นอันเดียวกัน คน
อเมริกันจึงภูมิใจในคติที่ว่าอเมริกาเป็น “เบ้าหลอม” ที่เขาใช้คำว่า
“melting pot” ซึ่งมีความหมายตรงกับคติที่ใช้เป็นทางการคือคำขวัญ
ของชาติ (national motto) บนตราแผ่นดินของอเมริกาว่า “*E pluribus
unum*” (จากหลายกลายเป็นหนึ่ง) หรือตามคำปฏิญาณตรงแสดงความ
จงรักภักดีต่อประเทศอเมริกา (Pledge of Allegiance) ที่คนอเมริกัน
กล่าวเคารพธงชาติในพิธีสำคัญ และเด็กอเมริกันว่ากันขึ้นเรียน
ทั่วประเทศว่า อเมริกาเป็น “...one Nation under God...” (ชนชาติ

หนึ่งเดียวภายใต้องค์พระเป็นเจ้า) อย่างนี้เป็นต้น

พร้อมกันนั้น เนื่องจากภูมิหลังที่เต็มไปด้วยการข่มเหงรังแก ดินรนต่อสู้อันและสงครามเช่นหมาแย่งชิงกัน พร้อมทั้งวิถีชีวิตแบบตัวใครตัวมัน และการมุ่งหน้าแข่งขันกัน (competition) โดยที่ทุกคนมุ่งหา และใช้โอกาสให้ตนเองเหนือกว่า เพื่อสร้างความสำเร็จ (success) ของตน จึงเป็นเหตุบังคับและเรียกร้องให้ต้องสร้างกฎกติกาขึ้นมาเป็นเครื่องมือ และต้องยึดถือกฎหมายเป็นมาตรฐาน ต้องมีกฎหมายที่ศักดิ์สิทธิ์ อยู่กัน ด้วยหลักนิติธรรม (the rule of law) เพื่อไม่ให้คนเอาไรต์เอาเปรียบ ข่มเหงรังแกกัน คติต่างๆ ที่คนนับถือจะได้มีหลักประกันให้เกิดผล เป็นจริง และดำรงรักษาความมั่นคงของสังคมไว้ได้

รวมความว่าขณะที่คนอเมริกันมีความเป็นตัวสูง และพึ่งตนเอง (self-reliance) ต่างคนต่างต้องระวังคอยปกป้องพิทักษ์ สิทธิของตนเอง ในการบุกฝ่าไปเพื่อใช้โอกาสสร้างความสำเร็จตาม ความใฝ่ฝันแบบอเมริกันที่จะมีจะเป็นจะเด่นจะสูงนั้น เขาก็มีคติ เบ้าหลอม และคติแห่งนิติธรรมหรือการอยู่กันด้วยกฎหมายกฎเกณฑ์ กติกา นี้ เป็นเครื่องยึดโยงและเป็นหลักประกันทางสังคม

อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมอเมริกันก้าวมาถึงจุดหมายที่ตั้งไว้ 40 มีความมั่งคั่งพร้อมสะดวกสบายทางวัตถุ จบสิ้นยุคอุตสาหกรรม กลายเป็นสังคมบริโภคนิยมแล้ว พลังพุ่งมุ่งไปหาจุดหมายอ่อนเบา ลง นอกจากปัญหาทางจิตใจที่กล่าวข้างต้นแล้ว สิ่งที่เป็นเงื่อนไขเป็นปมซ่อน และค้างคาอยู่ก็ผุดโผล่ออกมา กลายเป็นปัญหาใหญ่ที่ทำให้คนและ สังคมอเมริกันวุ่นวุ่นสับสน

ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งคือ คติเบ้าหลอมที่ชื่นชมกันนั้นนั้น ปรากฏว่าหลอมคนไม่ได้จริง คนอเมริกันเข้ากันไม่ได้จริง ไม่สนิท

ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระยะไม่นานนี้ คนผิวดำเริ่มเรียกร้องสิทธิเข้ามาแม้แต่ในด้านการศึกษา ว่าหลักสูตรการศึกษาแยกแยะแต่คนผิวขาวว่าได้สร้างชาติอเมริกันมา แต่ที่จริงคนผิวดำก็มีส่วนสำคัญในการสร้างสังคมอเมริกันเช่นเดียวกัน จะต้องเพิ่มในหลักสูตรการศึกษาให้มีเรื่องของคนผิวดำมากขึ้น ดังนี้เป็นต้น

melting pot ก็หลอมไม่ได้

rule of law ก็รวมไม่ติด

ในขณะนี้คนอเมริกันยอมรับกันแล้วว่า เบ้าหลอมหรือหม้อต้ม (melting pot) แตกแล้ว สังคมอเมริกันเป็นได้แค่ American mosaic คือเป็นเหมือนโมเสก ที่ประกอบด้วยกระเบื้องต่างสีหลากหลายมาประกอบกัน หรือไม่ก็เป็นเพียงชามสลัด (salad bowl) ที่ผักผลไม้ต่างๆชนิดคลุกเคล้าปะปนกัน คติพหุวัฒนธรรม (multiculturalism) คือการที่คนมาอยู่ร่วมสังคมโดยแต่ละกลุ่มละพวกยังคงวิถีชีวิตของตนไว้ เป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม คตินี้กำลังเข้ามาแทนที่คติเบ้าหลอม

ลึกลงไป การที่สังคมอเมริกันหลอมรวมคนไม่สำเร็จ ก็เพราะความสุดโต่งไปข้างเดียว ที่เอาแต่ยึดมั่นในคติแห่งนิติธรรม ซึ่งแม้จะเป็นจุดแข็งที่เป็นข้อดีของสังคมอเมริกา แต่เป็นเพียงด้านเดียวของอารยธรรม รวมคนได้เพียงชั้นนอกแค่ระดับสังคม ถึงแม้อเมริกาจะตรากฎหมายออกมาสร้างหลักประกันในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคในแง่มุมต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาเรื่องการแบ่งแยกผิวระหว่างคนขาวกับคนดำ แต่ไม่มีหลักและวิธีการในการสมานจิตใจ ผลรวมของคติ the rule of law ในเรื่องนี้ ก็เป็นอย่างไรที่ผู้รู้ของสังคม

อเมริกันพูดว่า ช่องว่างแห่งความแตกแยกระหว่างผิวในสังคมอเมริกัน ยิ่งขยายกว้างห่างกันออกไป

คนชั้นนำและนักคิดนักเขียนในอเมริกามองเห็นว่าสังคมอเมริกันมาถึงภาวะวิกฤติ แม้วัฒนธรรมอเมริกันจะเข้มแข็งเด่นนำ และกำลังเข้าครอบงำคุณลักษณะวัฒนธรรมอื่นๆ จำนวนมาก จนทำให้วัฒนธรรมบางแห่งสูญสิ้นไป แต่ในอเมริกาเอง วัฒนธรรมของตน กลับเสื่อมโทรม ไม่เป็นที่พอใจของผู้ห่วยใยประเทศของเขา อย่างที่ นายวิลเลียม เจ. เบนเนตต์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ สหรัฐฯ เขียนไว้ (William J. Bennett, *The Devaluing of America*, ๑๙๙๒, น.๑๑-๑๓) ว่า

อเมริกาเข้าสู่สงครามทางวัฒนธรรมที่กำลังเดินหน้าไปและ
เข้มแข็งขึ้น

หรืออย่างที่นายนิเวต์ กิงริช เขียนไว้ใน *To Renew America* (น.๒๕-๓๑) ว่า

คนอเมริกันปัจจุบันนี้เป็นคนรุ่นแรกในประวัติศาสตร์อเมริกา ที่ต้องเผชิญกับการทำลายของความเสื่อมศีลธรรมจากภายในตัวเอง มีสภาพวิกฤติที่แท้จริงในการศึกษาและในชีวิตของประชาชน เป็นปัญหาขึ้นมาว่า อเมริกันเรานี้เป็นอารยธรรมจริงหรือเปล่า และมีอะไรบ้างหรือไม่ในอดีตของอเมริกาที่มีคุณค่าควรแก่การถ่ายทอด สืบต่อไป

อเมริกาเจริญก้าวหน้ายิ่งใหญ่มาก ก็ต้องตันเมื่อสุดทางที่พุ่งไปข้างเดียว

ไม่ต้องพูดถึงปัญหาความแบ่งแยกแตกกันระหว่างคนต่างผิว และปัญหายาเสพติดเป็นต้น ซึ่งแต่ละอย่างก็เป็นเรื่องใหญ่ร้ายแรงอยู่แล้ว เอาแค่ปัญหาครอบครัวแตกสลาย เด็กหญิงอายุเพียง ๑๒-๑๓ ปีมีลูกกันมากมาย ครอบครัวที่มีแต่พ่อหรือมีแต่แม่ และเหย้าเรือนที่ไม่เป็นครอบครัวมีมากขึ้น เด็กวัยรุ่นหนุ่มสาวฆ่าตัวตายในช่วงเวลา ๓๐ ปี เพิ่มขึ้น ๓๐๐ เปอร์เซ็นต์ เด็กตั้งแต่ชั้นประถมเอาปืนไปยิงกราด เพื่อนนักเรียนและครูที่โรงเรียน เป็นกรณีเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า

ในขณะที่อเมริกาเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่เป็นผู้นำพัฒนา มากที่สุด กลับมีปัญหาเลวร้ายอย่างนี้มากที่สุด แสดงถึงสภาพชีวิต และสังคมที่ไม่มีความสุข และฟ้องถึงวิธีการพัฒนาความเจริญก้าวหน้า หรือความสำเร็จที่ไม่พึงปรารถนา หรืออย่างน้อยน่ากังขา ซึ่งชาวอเมริกันเองจะต้องทบทวนตรวจสอบสังคมของตน และชาวโลกควรมองด้วยความรู้เท่าทัน ไม่ประมาท

เบื้องหลังสภาพสังคมอเมริกันที่เป็นอยู่เช่นนี้ มีเหตุปัจจัยสำคัญ ที่พอสรุปได้ คือ

ก. ถึงจุดหมาย แต่ไม่ใช่วางที่หวัง จุดหมายของสังคมอเมริกันที่ได้เพียรบุกฝ่าบากบั่นพัฒนาสร้างกันขึ้นมาตลอดประวัติศาสตร์ของชาติประมาณ ๔๐๐ ปี ก็เพื่อให้บรรลุความมั่งคั่งพรั่งพร้อมสมบูรณ์ พูนสุขทางวัตถุ แต่เมื่อสังคมบรรลุจุดหมายนั้นแล้ว

๑) คนจำนวนมากก็ย่อหย่อนอ่อนแอ เฉื่อยชาลง และหันไป ลุ่มหลงหมกมุ่นกับการเสพบริโภค ฟุ้งเฟ้อมัวเมา ระเริงในกาม

๒) แต่พร้อมกันนั้น สำหรับคนอื่นไม่น้อย ความสมบูรณ์พร้อมนั้นก็ไม่ได้ไม่เลิคว่างที่ฝันไว้ ไม่ช่วยให้มีความสุขจริงอย่างที่หวัง ไม่เป็นความหมายที่แท้แก่ชีวิต หน้าซ้ำยังมีผลร้ายที่พ่วงมา ซึ่งเกิดจากการสร้างความเจริญพร้อมนั่นเอง เช่น ธรรมชาติแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง จึงมีอาการแสดงออกต่างๆ ที่เป็นปฏิกิริยาให้เห็นความผิดหวัง เช่นความเบื่อหน่าย การแสวงหาทางออกใหม่ เช่นไปทางจิตใจ

ข. ยังต้องดิ้น ทั้งที่จบสิ้นไม่มีที่จะเดินต่อไป ในยุคแห่งการบุกฝ่าก้าวไปหาจุดหมายที่ยาวนานนั้น คนอเมริกันนอกจากต้องผจญกับความลำบากยากแค้นของสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและภัยอันตรายจากการต่อสู้ ทั้งกับคนที่ตนถือว่าป่าเถื่อนและพวกที่เจริญแต่มาเสี้ยมภัยแสวงหาโชคลาภเช่นเดียวกับตนแล้ว สังคมของเขาเองก็ได้สร้างระบบแบบแผนและวิถีชีวิตที่เร่งรัดบีบคั้นบุคคลให้ต้องดิ้นรนต่อสู้มุ่งไปข้างหน้าและตื่นตัวตลอดเวลาด้วย เช่น ลัทธิตัวใครตัวมัน ระบบแข่งขัน คดีใครดีใครอยู่ และการอยู่กันด้วยกฎกติกา เป็นต้นอย่างที่กล่าวแล้ว

สภาพของสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม และวิถีชีวิตแบบนี้ เป็นเหมือนแรงอัดหรือภาวะเครียดที่กดดันให้คนต้องวิ่งเล่นเร่งรุดไป ความเครียดกดดันนั้นทำให้ยิ่งมีพลังในการบุกฝ่ามากขึ้น เพราะการวิ่งเล่นเร่งรุดบุกไปนั้นเป็นการผ่อนคลายระบายความเครียดความกดดันออกไป

แต่เมื่อถึงจุดหมาย เหมือนกับไม่มีที่หรือทางที่จะเร่งรุดบุกฝ่าต่อไปแล้ว วิถีชีวิตที่สะสมสร้างกันมาก็ยังคงเป็นระบบที่บีบคั้นเร่งรัดกดดันให้เครียดอยู่อย่างเดิม เมื่อไม่มีช่องทางที่จะคลายระบายออกไป

แรงบีบอัดและความเครียดนั้นก็ก่อผลร้าย เหมือนไอน้ำหรือแก๊สที่ระบายออกไม่ได้ ก็ปั่นป่วนกลัดกลุ้มอยู่ข้างใน หรือไม่ก็ระเบิดออกมา ความเครียดของยุคปัจจุบันจึงก่อปัญหาทางจิตใจ โรคจิต และการระบายออกเป็นปัญหาสังคมในรูปแบบต่างๆ

ค. ตั้งจุดหมายไว้ชั้นเดียว ขึ้นไปได้สุดทางแล้ว ก็วนเวียนติดตันหรือถอยลง อย่างที่กล่าวแล้วว่า สังคมอเมริกันได้ระดมทุ่มเท เรี่ยวแรงกำลังกายกำลังความคิดจิตใจพากเพียรบุกฝ่ามุ่งไปหาและสร้างสรรค์ด้านวัตถุให้มีความมั่งคั่งพร้อมพร้อม และได้สะสมพลังพุ่งมาในทางของจุดหมายนี้เป็นเวลายาวนาน ซึ่งเป็นข้อดีของสังคมอเมริกัน ในการสร้างลักษณะนิสัยบางอย่าง แต่จุดหมายที่มุ่งนั้นอยู่ในขั้นของวัตถุหรือรูปธรรมเท่านั้น เป็นจุดหมายชั้นเดียว เมื่อบรรลุจุดหมายทางวัตถุแล้วก็ไม่มีความหมายชั้นจิตใจและระดับปัญญาที่จะมุ่งหน้าต่อไป

ขอให้ดูอุดมคติสี่อย่างซึ่งบางทีถือว่าจะต้องรู้จักจะเข้าใจชาติอเมริกัน อุดมคติข้อแรกคือ อุดมคติบุกฝ่าพรมแดน (ideal of the frontier) ก็เป็นคติด้านวัตถุชัดเจนอยู่แล้ว ข้อต่อไป อุดมคติแห่งอิสรเสรีภาพ (ideal of freedom) ก็มุ่งที่เสรีภาพด้านรูปธรรมเกี่ยวกับโอกาสในการแสวงหาวัตถุและเสรีภาพทางสังคม ข้อที่สาม อุดมคติแห่งความก้าวหน้า (ideal of progress) ก็เน้นชัดในแง่ความเจริญก้าวหน้าในการสร้างความสำเร็จทางวัตถุ ทางวิชาการ และการที่จะเอาชนะและจัดการกับธรรมชาติ ข้อสุดท้าย อุดมคติแห่งประชาธิปไตย (ideal of democracy) ก็เป็นเรื่องทางสังคม และเกี่ยวกับโอกาสที่เป็นรูปธรรม

อาจจะพูดว่าสังคมอเมริกันก็มีจุดหมายทางปัญญา ซึ่งก็แน่นอนละ มิฉะนั้นจะเจริญก้าวหน้าไม่ได้ แต่จุดหมายทางปัญญา

ของอเมริกันก็มาเน้นที่ด้านวัตถุอีก คือ การที่จะค้นหาสิ่งแวดล้อมความลับของธรรมชาติ มาจัดการกับธรรมชาติให้ได้ผล ส่วนจุดหมายทางจิตใจ เขาก็มี แต่ก็อยู่ในระดับที่เนื่องด้วยวัตถุหรือเรื่องรูปธรรมเป็นหลัก เช่น เรื่องศิลปะเป็นต้น แต่ด้านจิตใจแท้ๆ และปัญญาเกี่ยวกับนามธรรม แม้แต่ในแบบเดิมของสังคมตะวันตกคือเรื่องทางศาสนา ก็พูดได้รวมๆ กว้างๆ ว่าชาวตะวันตกได้ละทิ้งหันหลังให้มานานแล้ว

พูดได้ว่าสังคมอเมริกัน (และสังคมอุตสาหกรรมทั้งหลาย) เป็นสังคมที่เอาความพรั่งพร้อมทางวัตถุหรือเศรษฐกิจเป็นจุดหมาย เมื่อวางจุดหมายไว้ในขั้นวัตถุเพียงอย่างเดียว ครั้นถึงจุดหมายนั้นแล้ว ไม่มีเป้าหมายที่จะไปต่อ ก็เคืองคว้างวนเวียนติดตัน ถ้าตั้งจุดหมายขึ้นต่อไปให้ชัดไม่ได้ คนอเมริกันก็ต้องจมอยู่กับปัญหาที่พูดแล้วในข้อ ๑. และข้อ ๒. และสังคมก็ต้องเสื่อมลงไป

ถึงจะถล่มสลายโต่งไป

ก็ได้ศักยภาพเตรียมไว้ให้ฟื้นตัวได้

อย่างไรก็ตาม ขอเน้นว่าการที่คนอเมริกันได้สะสมอุปนิสัยแห่งความมุ่งมั่นบุกฝ่ามายาวนาน แม้จะถึงยุคที่อ่อนล้าเฉื่อยชालง แต่พลังที่สะสมมาแต่เดิมาก็อาจจะช่วยเขาไว้ ทำให้เกิดผลที่ว่า เมื่อพูดโดยเปรียบเทียบกับสังคมที่สุขสบายมาเป็นพื้น เขาก็จะไม่อ่อนแอเหลือเกินนัก และพลังแห่งความเข้มแข็งนั้นก็อาจจะยับยั้งไม่让他ถล่มจมลงไปในปลักแห่งความลุ่มหลงมัวเมามากนัก หรือนานเกินไปนัก

อีกด้านหนึ่งที่พูดแล้วคือ มีพรหมแดนใหม่ที่เขายังหวังจะบุกฝ่าต่อไปอีก คือพรหมแดนแห่งอวกาศ แม้ว่าการบุกฝ่าพรหมแดนด้านนี้จะกระตุ่นร้าวความตื่นตันตึกักอยู่ได้ไม่นานก็เบาบาง แล้วความสนใจ

ก็อยู่ในวงจำกัด แต่มีพรมแดนใหม่อีกอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับคนทั่วไปทั้งหมด คือพรมแดนแห่งการสื่อสารอวกาศ หรือความก้าวหน้าด้านคอมพิวเตอร์ ซึ่งเรียกให้คู่กับ frontier of space เป็น frontier of cyberspace ซึ่งมาเข้าใจคนอเมริกันยุคปัจจุบันให้พันผาดต่อไป และพรมแดนอวกาศสองอย่างนี้ก็มาโยงกันอย่างดีกับแนวคิดแผ่ขยายความยิ่งใหญ่ ก้าวไปในความเป็นผู้นำของโลก และการรักษาผลประโยชน์ของชาติอเมริกัน

อย่างไรก็ดี การบุกฝ่าก้าวหน้าไปในแดน cyberspace นี้ มีลักษณะต่างจากการบุกฝ่าหาที่ทำกินในอดีต ที่เป็นเรื่องของคนลงไปถึงชาวบ้านพร้อมกัน แต่การบุกฝ่าใน cyberspace เป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญพิเศษบางกลุ่มบางพวก ส่วนคนทั่วไปเป็นผู้ได้รับผลและบางที่เอาไปหนุนความฟุ้งเพื่อหมกมุ่นมัวเมาและความเสื่อมโทรมของมนุษย์ที่บรรลุลจุดหมายแห่งความมั่งคั่งพรั่งพร้อมทางวัตถุแล้ว และติดจม ไม่มีที่จะมุ่งหน้าต่อไป จึงเป็นความเจริญก้าวหน้าที่มีความขัดแย้งในตัว

การบุกฝ่าและความตื่นเต้นเร้าใจของ cyberspace นี้ อาจจะซู่ซ่าไปได้อีกระยะหนึ่ง แล้วสังคมนอเมริกันและสังคมที่เดินตามเขาก็จะต้องถึงจุดตันหรือหักเหใหม่อีกว่าจะว่าวุ่นสับสนจมถอยลงไป หรือหาทางไปข้างหน้าเพื่อจุดหมายทางจิตใจและทางปัญญา

หันมาดูศักยภาพของไทย

ได้พูดเรื่องอเมริกามายืดยาวเกินไปหน่อย ทั้งที่ตั้งใจสรุปให้สั้น แต่ก็ค่อนข้างจำเป็นว่าจะให้สั้นนักไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องห่างไกลตัว ไม่พูดให้เพียงพอก็ไม่เข้าใจ

ทีนี้ก็หันกลับมาพูดถึงสังคมไทยของเรา ซึ่งที่จริงมีอดีตยาวนานกว่าอเมริกามาก แต่มีประวัติศาสตร์ที่นับว่าราบรื่น มีเรื่องราวความเปลี่ยนแปลงไม่มาก แม้จะมีเหตุการณ์เมืองร้อนวายเป็นครั้งคราว ก็จำกัดอยู่แต่ในเมืองหลวงแทบทั้งสิ้น นานักหนาจะมีทัพพม่าหรือต่างชาติอื่นผ่านมาสักครั้ง หลายถิ่นก็ไม่เคยพบเห็นเลย คนส่วนใหญ่อยู่สงบสุขสบายสืบกันมาในถิ่นของตนๆ ชั่วคนแล้วชั่วคนเล่า มีใช้เป็นดินแดนแห่งการผจญทุกข์เผชิญภัยเคลื่อนขยายย้ายไปเรื่อยๆ อย่างอเมริกา อีกทั้งเป็นบรรยากาศที่อยู่รอบตัวเรา ถึงแม้จะไม่รู้ลำดับเรื่องราวมากนัก พูดจู้จู้ขึ้นมาก็มองเห็นภาพได้ง่ายกว่า ดังนั้นในตอนว่าด้วยสังคมไทย จึงจะไม่พูดให้ยืดยาว

มีศักยภาพดี

ถ้าไม่รู้จักใช้ก็อาจกลายเป็นโทษ

ฝรั่งรีบร้อนว่าอย่าล่าเส้น

ไทยเรื่อย ๆ ว่าไม่เป็นไร

ได้กล่าวแล้วว่าคติที่แสดงภูมิลักษณะของไทย ซึ่งคนไทยพูดสืบทอดมายาวนาน ด้วยความภูมิใจอย่างมากว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” นั้น แสดงถึงภาวะจิตและวิถีชีวิตที่เหมือนตรงข้ามกับคติบุคผาพรหมแดนของอเมริกันเลยทีเดียว

ขณะที่คดีอเมริกันบอกว่าที่นี้และเดี๋ยวนี้ไม่ดี ยังไม่มี ต้องไปหาซื้อใหม่ข้างหน้า แต่คติไทยบอกว่าที่นี้ดี เดี่ยวนี้มีอยู่แล้ว ไม่ต้องไปไหน หรือไม่อยากไปไหน หรืออาจจะถึงกับว่าไม่ยอมไปไหน

จากท่าทีของจิตใจในด้านทะเลาะว่าไม่ต้องไปไหน ก็พ่วงมาด้วยท่าทีในด้านกาลละว่าเมื่อไรก็ได้ หรือพຽงนี้-เดือนหน้า-ปีหน้าก็ได้ เพราะในความอุดมสมบูรณ์ของถิ่นที่อยู่ นั้น ก็มีสภาพแวดล้อมของธรรมชาติที่เอื้ออำนวย ไม่บีบคั้น เมื่อไรก็เหมือนกัน เช่นบ้านเรือนข้างฝา ผุแตก อเมริกันพูดว่าต้องซ่อมก่อนถึงฤดูหนาวปีนี้ แต่คนไทยอาจพูดว่าเอาไว้ซ่อมปีหน้าก็ได้

พร้อมกันนั้น ในทางสังคม คนที่อยู่ร่วมกัน เมื่อรอบตัวมีกิน มีใช้อุดมสมบูรณ์ ก็ไม่เป็นเหตุบีบคั้นให้ต้องระวังระแวงแย่งชิงกันมาก แต่สามารถเอื้อเฟื้อแผ่แก่กัน และไม่ค่อยถือสาเพ่งจ้องกันในเรื่องสิทธิ จึงมักพูดว่า “ไม่เป็นไร” ในขณะที่อเมริกันเป็นสังคมแห่งการปกป้องพิทักษ์สิทธิของตัวเอง อย่าล่าเส้นกัน “ซู (sue) มันซะเลย”

ในเมืองไทย คุณหมอรักษาผิดพลาดไป คนไข้ตาย ญาติทั้งหลายทั้งที่แสนจะเศร้าเสียใจ บอกคุณหมอว่าคุณหมอมิเมตตา

ไม่ได้ตั้งใจหรอก ไม่เป็นไร แต่ในอเมริกา ถ้าหมอลูกคนใช้ตาย ญาติอาจจะไม่เศร้ามากเท่าไร หมอจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจฉันไม่รู้ด้วย ญาติจะซู (sue=ฟ้องเรียกค่าเสียหาย) ก็แล้วกัน

สุขภาพคือทางสองแพร่ง

สู้ประมาทแล้วเสื่อม หรือเป็นฐานที่จะก้าวสูงขึ้นไป

แต่ก็อย่างที่ว่า มนุษย์ปุถุชนนั้นเมื่ออยู่สุขภาพดี มีกินมีใช้ พรั่งพร้อม ไม่มีอะไรบีบบังคับเร่งรัดให้ต้องรีบไปทำ ก็มีความโน้มเอียงที่จะ

๑. เฉื่อยชา ผัดเพี้ยน เรื่อยเปื่อย ย่อหย่อน อ่อนแอ ปล่อยปละละเลย

๒. ล้าวย ฟุ้งเฟ้อ ลุ่มหลง หมกมุ่น มัวเมา ระวังในกาม และอาภิส

สังคมที่มีวัตถุมุ่งคั่งพรั่งพร้อม ไม่มีความบีบบังคับทางเศรษฐกิจ จึงเสี่ยงต่อความเสื่อม ดังจะเห็นได้ว่า อารยธรรมมากมายเมื่อเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาแล้ว ก็เสื่อมทรมานและร่วงหล่นลงสู่ความวิบัติพินาศ เนื่องจากอาการของความสุขสำราญที่พ่วงมาสองอย่างนั้น

ดังนั้นสังคมที่มุ่งคั่งพรั่งพร้อมทางเศรษฐกิจ จะต้องจัดวางระบบอันมั่นคงรัดกุม ที่จะป้องกันไม่ให้คนย่อหย่อนอ่อนแอประมาท มัวเมา และที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ต้องมีจุดหมาย ที่ทำให้มองเห็นทางที่จะมุ่งหน้าไปเอาหรือไปถึงต่อไป

ศักยภาพของมนุษย์นั้นมีใช้อยู่แต่ทำให้มีวัตถุเสพบริโภค พรั่งพร้อมที่จะบำรุงบำเรอร่างกาย แล้วก็หมกจมอยู่แค่นั้น การมีวัตถุอุปกรณ์พรั่งพร้อมและภาวะทางกายที่คล่องสบายนั้น เป็นเพียง

ฐานหรือการตระเตรียมตัวให้พร้อมที่จะก้าวต่อไปสู่จุดหมายที่แท้จริง แห่งศักยภาพของมนุษย์ จุดหมายสูงกว่าที่จะก้าวหน้าไปให้ถึงนั้น คือ จุดหมายทางจิตใจและจุดหมายทางปัญญา แต่ถ้าไม่มีและมองไม่เห็น ก็ต้องวนเวียนและติดจมอยู่กับกองวัตถุที่เตรียมมาไว้เป็นฐานนั้น และ ทำลายศักยภาพของมนุษย์ให้สูญไปเสียเปล่า

วัฒนธรรมขาดตอนไป สังคมไทยเลื่อนลอยแคว้งคว้าง

“สนุก” บอกจุดพอที่สมหมาย

“บุญ” บอกที่จะก้าวต่อออกไป

สังคมไทยที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุเป็นพื้นฐานมาแต่เดิม ได้มีท่าทีและแนวทางปฏิบัติต่อสภาพนี้อย่างไร คงจะพอมองเห็นได้จากถ้อยคำที่แสดงคติและค่านิยม ที่สังคมได้ยึดถือกันมาเป็นหลัก หรือเชิดชูเด่นอยู่ในชีวิตจิตใจ

ขอพูดอย่างรวบรัดว่า มีคำไทยสองคำที่แสดงคตินิยมและวิถีชีวิตของคนไทยได้ นั่นว่าชัดเจน คือ คำว่า “สนุก” และคำว่า “บุญ”

“สนุก” เป็นอาการของความรื่นเริงพอใจและเสวยผลแห่งความพึงพร้อมสุขสบายทางวัตถุและทางสังคม คือความพึงพอใจว่าเราร่วมกัน

สังคมที่อุดมสมบูรณ์อยู่สุขสบาย จะไม่ค่อยมีเรื่องราวให้ตระหนักตกใจและภัยอันตรายให้ตื่นเต้นบ่อยนัก จึงเป็นสังคมที่ค่อนข้างเฉื่อยๆ เรื่อยๆ เรียบๆ มีความสนุกบันเทิงใจที่ไม่เป็นแบบปฏิกริยาให้กริ้วตกใจหรือลึงโลดสุดขีดแบบผจญภัย

ความสนุกเป็นจุดต่อระหว่างความร่าเริงบันเทิงใจต่อวัตถุ

และสถานการณ์ที่ประสบ กับการที่จะเลยเถิดออกไปเป็นความละเลย ไม่รับผิดชอบและความมัวเมาหลงระเรีง

พร้อมกับความสนุกซึ่งเป็นอาการแสดงออกด้านรูปธรรม คนไทยมีคำว่า “บุญ” เป็นหลักเชิดชูทางนามธรรม เป็นทั้งความหวัง และใฝ่นิยมทางจิตใจ “บุญ” นี้แหละเป็นจุดหมายที่คนไทยมุ่งไปเอา หรือไปให้ถึง “บุญ” เชื่อมโยงลงไปถึง “กรรม” และ “ธรรม” ที่เป็นฐาน ลีกลงไป ไม่ว่าจะทำอะไรก็หวังจะได้บุญ และบุญนี้มาประสานเข้าคู่ลง กับความสนุก ควบคุมความสนุกให้ไม่เลยเถิดไปจนกลายเป็นความ ลุ่มหลงมัวเมาและความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม

“บุญ” เป็นแดนนามธรรมที่กว้างใหญ่ไพศาล ทุกคนสามารถ เจริญพัฒนาต่อๆ ยิงๆ และสูงๆ ขึ้นไปได้มากมายในแดนแห่งบุญนั้น จะเรียกว่าเป็นพรหมแดนทางจิตปัญญาก็ได้ แต่เพราะเป็นเรื่องนามธรรม มองไม่เห็นชัดเจน การก้าวหน้าไปในบุญนั้นบางทีจึงเป็นเรื่องยาก มี โอกาสที่จะหลงผิดเข้าใจไขว้เขวได้มาก

เรารู้กันดีว่าคติแห่งบุญนี้มาจากพระพุทธศาสนา เนื่องจาก พระพุทธศาสนาเป็นวิถีชีวิตแห่งการศึกษา (ดังที่ต้องรู้กันอยู่แล้ว ว่า “สิกขา” คือการศึกษาหรือการเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนา เป็นเนื้อตัวของ พระพุทธศาสนาภาคปฏิบัติทั้งหมด) และพระพุทธศาสนาเปิดโอกาสแก่ เสรีภาพทางปัญญา คนจะต้องก้าวหน้าไปในความมีชีวิตที่เจริญองกาม ประณีตยิ่งขึ้นไปเรื่อยๆ ที่เรียกก่ายๆ ว่าในบุญนั้น บุญจึงไม่เป็นข้อ กำหนดบังคับในการเชื่อและปฏิบัติที่ตายตัว ด้วยเหตุนี้ เรื่องบุญนั้น จึงจะต้องมีการทบทวนตรวจสอบหรือเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจยิ่งขึ้น ไปตลอดเวลา ถ้าขาดสิกขาคือการศึกษาฝึกฝนเรียนรู้แล้ว ความ คลาดเคลื่อนพลาดเพี้ยนก็เกิดขึ้นได้ง่าย เช่นเล่าต่อๆ กันมา ทำตามๆ

กันมา หรือเหลือเพียงรูปแบบ

น่าเสียดายว่านักสังคมวิทยาหลายท่าน เมื่อศึกษาตีความเชื่อ และถ้อยคำต่างๆ ทางพุทธศาสนาในสังคมไทย ได้ไปสำรวจรวบรวม ข้อมูลเพียงจากความเชื่อถือปฏิบัติและความเข้าใจของชาวบ้าน แล้ว เอามาสรุปว่าเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากผิดพลาดแล้ว ก็ทำให้เสียประโยชน์ แทนที่จะศึกษาสองด้านมาบรรจบกันว่าหลักที่แท้ ของพุทธศาสนาสอนว่าอย่างไร ส่วนที่ชาวบ้านยึดถือเชื่อและเข้าใจกัน มาว่าอย่างไรแค่นี้ ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่จะให้ได้ความรู้ความเข้าใจ ถูกต้องตรงตามความจริง และเป็นทางที่จะแก้ไขปรับปรุงพัฒนาคน พัฒนาสังคมให้ได้ผลด้วย

“สกุ” กับ “บุญ” พรากจากกัน :

สกุบานปลายหยาบคายขึ้น บุญจางห่างแคบลงไป

บุญนั้นโดยทั่วไปมีการปฏิบัติสองด้าน ด้านหนึ่งคือการแก้ไข ละเอียด ดึงให้พ้นขึ้นมาจากบาปและป้องกันห้ามกันไว้ไม่ให้ตกจมลงไป ในบาปนั้น และอีกด้านหนึ่งคือการส่งเสริมสนับสนุนกระตุ้นเร่ง เตือนให้ไม่ประมาท ในการที่จะก้าวหน้าไปในบุญที่ขยายกว้างขวางและ สูงยิ่งขึ้นไป

ในวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมของคนไทย จะเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่ ในชีวิตประจำวัน ที่ความคิดและกิจกรรมทั้งหลายสื่อออกมาผ่านคำว่า “สกุ” กับ “บุญ” ทั้ง “ทำบุญ” “เป็นบุญ” “มีบุญ” “ได้บุญ” และ แม้กระทั่ง “เอาบุญ” ไม่ต้องพูดถึงชื่อบุคคล ทั้งหญิงและชาย ที่นิยมให้มีคำว่า “บุญ” รวมอยู่ด้วย โดยเฉพาะมีคำว่า “บุญ” นำหน้า ซึ่งนับไม่ถ้วน ไปวัดนำอาหารไปถวายพระ ก็ว่าไปทำบุญ ผู้เฒ่าผู้แก่หนึ่งแล้ว

ลูกไม้ไหว หนุ่มสาวมาช่วยพยุง ก็ว่าพ่อคุณแม่คุณนี่ก็ว่าทำบุญกับคนแก่เถิดนะ ไปช่วยกันชูดบ่อ ทำถนน สร้างสะพาน ซ่อมสาธารณสถาน ก็ว่าเป็นการทำบุญ ได้มาดูมาเห็นสิ่งที่ดีงามน่าชื่นชม ก็ว่าเป็นบุญ เห็นเด็กหน้าตาดีมีผิวพรรณผ่องใส หรือทำอะไรสำเร็จได้รับการส่งเสริม ก็ว่าเด็กนั้นมีบุญ เห็นสุนัขบาดเจ็บช่วยรักษา ก็ว่าได้บุญ ไปอุ้มแมวออกมาให้พ้นจากโดนสุนัขกัด ก็ว่าได้บุญ เห็นมดเดินมาตกลงไปในตุ่มน้ำ เกิดความสงสาร ใช้ไม้ตะเกียบคีบขึ้นมา ก็ว่าช่วยไว้เอาบุญ

มองกว้างออกไป กาลเวลาแห่งชีวิตและชุมชนของคนไทยดำเนินไปโดยผ่าน “งาน” ต่าง ๆ มากมาย และงานเหล่านั้นล้วนเป็นงานบุญและงานสนุกสนาน ซึ่งตามปกติทั้งบุญและสนุกจะมาด้วยกัน ไม่ว่าจะป็นงานโกนผมไฟ งานตัดจุก งานบวชนาค งานแต่งงาน งานเผาศพ งานเทศกาลทุกครั้ง งานประเพณีทุกอย่าง คำว่า “สนุก” กับ “บุญ” จะมีบทบาทสำคัญที่สุด มาด้วยกัน เป็นคู่กัน โดยทำหน้าที่คนละด้านมาประสานกัน

นับเป็นความวิเศษอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ที่สามารถบูรณาการความสนุกกับบุญเข้าด้วยกัน

ตัวอย่างง่าย ๆ เช่นงานสงกรานต์ ทั้งคำว่า “สนุก” และ “บุญ” จะเด่นทั้งคู่ โอกาสแห่งความสนุกเป็นความหวังที่กระหึ่มใจของทุกคน โดยเฉพาะหนุ่มสาวและเด็กทั้งหลาย แต่เมื่อนึกถึงสนุกก็มองโอกาสนั้นในแง่บุญด้วย นึกถึงการที่จะได้บำเพ็ญทาน ที่จะทำขนมข้าวของมาเพื่อแผ่แบ่งปันให้แก่กัน แสดงน้ำใจปรารถนาดีต่อครอบครัว ต่อเพื่อนบ้าน ต่อบรรพบุรุษ และผู้ร่วมสังคม ที่จะรักษาศีล แม้จะสนุกอย่างไร ก็ยังขังใจไม่มัวเมาและมีให้มีการทำร้ายรังแกละเมิด

ต่อกัน พร้อมทั้งฟื้นฟูอบรมจิตใจ ได้ทำความดีต่างๆ ที่จะเป็นทุนให้
ระลึกขึ้นมาเมื่อใดก็ได้ปีติสุขต่อเนื่องไปในระยะยาว

ครั้นถึงสมัยปัจจุบันที่วิถีชีวิตตามวัฒนธรรมไทยเลื่อนรางจางลง
และคตินิยมบางอย่างเสื่อมหายขาดตอนไป กิจกรรมที่อาศัยประเพณี
สืบกันมาหลายอย่าง เหลือแต่รูปแบบและมีความหมายคลาดเคลื่อน
แปรเปลี่ยนเพี้ยนไป เช่นสงกรานต์นั้นแหละ เวลานี้เห็นชัดว่าบุญ
หายไปแล้ว ความสนุกเลวร้ายขึ้น

คำว่า “บุญ” แทบจะเหลือแต่ซาก คนไม่เข้าใจความหมาย ไม่
ซาบซึ้งและไม่ใส่ใจ แม้แต่จะตั้งชื่อก็แทบไม่มีใครนึกจะใช้คำว่า “บุญ”

ในขณะที่ความสนุกเข้ากันได้กับรสนิยมของสังคมบริโภค จึง
มีปรากฏการณ์วันสงกรานต์ที่คนเอามาเป็นโอกาส ใช้ความสนุกเป็น
เครื่องสนองความเห็นแก่ตัว ที่จะเสพบริโภคและแสดงความเมามัน
ให้เต็มที่ โดยไม่คำนึงว่าจะก่อความเดือดร้อนเสียหายเบียดเบียนใคร
ความคิดคำนึงในทางบุญ ที่จะแสดงน้ำใจเมตตาไมตรี เพื่อแผ่แบ่งปัน
บำเพ็ญทาน รักษาศีล เว้นจากการเบียดเบียนทำร้าย และการฟื้นฟู
จิตใจ แสวงปัญญา เป็นอันว่าไม่ต้องพูดถึง

“งานวัด” ซึ่งเคยเป็นแหล่งประสาน ที่บูรณาการความสนุกกับ
บุญได้อย่างดี เป็นตัวอย่างที่แสดงถึงศักยภาพของสังคมไทย มาบัดนี้
ดูเหมือนว่า แม้แต่ที่นั่น ความสนุกกับบุญก็ได้แปลกแยกแตกกระจาย
กันไปคนละทาง โดยต่างก็มีความหมายแคบเคลื่อนหรือเพี้ยนไป

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเกี่ยวกับความเข้าใจ
และการปฏิบัติต่อความสนุกและบุญ ซึ่งเป็นคำใหญ่และเป็นคติหลักนี้
เป็นตัวอย่างอันชัดเจนที่แสดงถึงความเพี้ยน คลาดเคลื่อน เลื่อมสลาย
และขาดตอนของวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน

อุดมคติหายไป

ไม่มีคำสื่อนใจที่จะรวมพลังสู่จุดหมาย

สังคมไทยจะหลุดจากฐาน

ทั้งด้านรูปและนามธรรม

“บุญ” คือคุณสมบัตินี้ทำให้ชีวิตเฟื่องฟูดีงามมีความสุข ซึ่งประกอบด้วยทาน ศีล ภาวนานั้น แยกได้เป็นสามระดับ คือ ระดับพฤติกรรม ระดับจิตใจ และระดับปัญญา ในที่นี้เมื่อพูดถึงระดับนามธรรม ก็คือพูดในขั้นของจิตใจและปัญญา

ได้บอกแล้วว่า พรหมแดนแห่งบุญนั้นกว้างไกลไพศาลมาก คนไทยเราเมื่อพูดถึงบุญก็มักมองในระดับจิตใจ แต่ในทางพระพุทธศาสนาหลักว่า บุญระดับจิตใจเป็นการเตรียมพื้นฐานที่จะก้าวต่อไปในบุญระดับปัญญา ปัญญานี้เป็นบุญพิเศษที่ทำให้บุญทุกอย่างทุกระดับถูกต้องพอดีและนำชีวิตสู่จุดหมายสูงสุด คือสุขสันต์อิสรภาพที่ศักยภาพของมนุษย์จะให้เข้าถึงได้ ถ้าก้าวขึ้นไปได้ถึงขั้นนามธรรมแต่หยุดอยู่แค่บุญระดับจิตใจ ก็วนเวียนและติดจมในอีกระดับหนึ่งไม่โปร่งโล่งทะลุรอดตลอดไปได้

พรหมแดนแห่งปัญญานั้นเป็นบุญที่ต้องใช้ความเพียรพยายามและความเข้มแข็งมากจึงจะก้าวไปได้ คนที่มีพื้นเพแห่งการบุกฝ่าเป็นทุนอยู่ ถ้าหันเข้ามาทางนี้ ก็มีทางที่จะคืบหน้าไปได้อย่างดี ส่วนคนในสังคมที่ขาดพื้นฐานทุนด้านนี้ ก็ต้องหาทางปรับปรุงตัวขึ้นมา

เมื่อว่าโดยรวม สังคมไทยจะได้ก้าวไปในการบุกฝ่าพรหมแดนแห่งบุญนี้ไปได้แค่ไหนเพียงไร คงพูดได้ยาก เพราะมีความแตกต่างกันลงตามยุคสมัย แต่ที่ชัดเจนก็คือ “บุญ” เป็นคำชู ที่หัวหน้าหมู่ชนหรือผู้นำสามารถยกขึ้นมาเอ่ยอ้าง ที่เมื่อพูดขึ้นแล้วก็ซาบซึ่งเข้าไปใน

ส่วนลึกของจิตใจของประชาชน นำใจให้มารวมกัน และมีแรงกำลังที่จะทำกิจกรรมหรือดำเนินกิจการต่างๆ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

เวลานี้คำว่า “บุญ” แม้จะยังใช้กันบ้าง แต่ความหมายที่เหลืออยู่ในใจของคนก็พวามั่ว สับสนปนเป หรือแม้กระทั่งเพี้ยนไป น่าเสียดายว่าคติแห่งบุญได้รียาวลงจนแทบจะขาดตอนไปเสียแล้ว

ปัจจุบันในสังคมไทย ผู้นำของหมู่ชนไม่มีคำชู ซึ่งแสดงคติของสังคมที่จะใช้สื่อใจกับประชาชน ไม่ว่าจะเทียบกับ frontier และ freedom เป็นต้น ของอเมริกัน หรือกับบุญของไทยแต่เดิม ข้อนี้คงเป็นเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะทำให้คนไทยกระจัดกระจาย ไม่มีกำลังหรือแม้กระทั่งแว้งแว้งเลื่อนลอย

แม้บางท่านที่เถียงว่าเรามีอุดมการณ์ “ชาติ - ศาสน์ - กษัตริย์” ก็ต้องยอมรับความจริงว่า คติหรืออุดมการณ์นี้คนส่วนมากอ้างกันไปอย่างผิวเผิน ไม่กินใจและไม่ค่อยได้ผลจริง เพราะเราไม่สามารถจับตัวแกนที่จะหยั่งลงไปเชื่อมกับคุณค่าทางจิตใจและวัฒนธรรมที่อยู่ลึกลงไป เช่น อย่างน้อยเราไม่สามารถนำสาระของคำว่า “บุญญาธิการ” แห่งองค์พระมหากษัตริย์ มาปรับโยงเข้ากับความหมายที่ประจักษ์ในสถานการณ์ปัจจุบัน

จะยอมรับหรือไม่ว่าสังคมไทยได้มาถึงภาวะขาดตอนทางวัฒนธรรม และแม้แต่ภูมิหลังด้านสิ่งแวดล้อม คำว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” แม้จะยังพูดกันอยู่ ก็ไม่สื่อภาวะที่แท้จริงอย่างที่เคยภูมิใจ

ภาวะที่ขาดตอนอย่างนี้ย่อมเกี่ยวโยงกับการหันไปตามรับกระแสโลกาภิวัตน์ เทิดทูนบริโภคนิยม หลงไหลไปกับการเสพบริโภคนิยม ความเป็นเสรีทางกาม โดยเฉพาะก็ตื่นกระแสจากอเมริกานั้นเอง แต่เป็นการรู้และรับจากเขามาได้เพียงส่วนที่เป็นผลและผิวเผิน ไม่เข้าถึง

เหตุไหลไปตามความรู้สึก เอาแต่ตื่นแต่ตื่น ไม่มีความตื่นตัวทางปัญญา ยิ่งกว่านั้น เมื่อจะเข้าไปในกระแสของเขา พื้นฐานแห่งการเพียรบุกฝ่าเป็นนักผลิตผู้บากบั่นอย่างเขาก็ไม่มี ระบบที่จะบีบให้เข้มแข็งต้องพึ่งตัวเองก็ไม่มี ในสภาพอย่างนี้ความลุ่มหลงหมกมุ่นมัวเมา ระเริงในกามและอามิสก็จะมีเครื่องยับยั้ง ก็จะเข้าสู่ภาวะเสื่อมทรามได้สุดเหวี่ยงสุดขีดยิ่งกว่าชนชาติต้นกระแสนั้นด้วยซ้ำไป

เวลานี้คติ "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" ก็แทบจะกลายเป็นคำแห่งความทรงจำในอดีต ซึ่งจะมีมัวใช้กล่อมใจกันอยู่ไม่ได้

คนไทยจะต้องรู้ทันเขาและรู้ตัวของเรา แล้วตื่นและลุกขึ้นมา ไม่ปล่อยตัวเหมือนปลาตายที่ไหลไปตามกระแส แต่ต้องตั้งหลักขึ้นมาให้ได้ในท่ามกลางกระแสนั้น มองให้เห็นความเป็นจริงของสถานการณ์ ไม่อยู่แค่นในอาการสนองความรู้สึก แต่ต้องรู้จักคิด และใช้ปัญญาที่ประกอบด้วยความเพียรมุ่งมั่นในการแก้ปัญหา โดยมีจุดหมายที่แน่วแน่ชัดเจน

จะเอาของเขา ก็มองไปติดแค่ที่ล่อตา
เลยจับสาระไม่ได้

สังคมไทยได้ตั้งความหวังว่าจะพัฒนาตัวให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม วิธีของสังคมนี้นี้ได้ผลักดันให้ชาวชนบทมากมายต้องละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดเข้ามาหาเลี้ยงชีพในกรุงในเมือง และมีชีวิตความเป็นอยู่แบบสังคมเทียมอุตสาหกรรม กำลังคนมีคุณภาพที่จะสร้างสรรค์ชุมชนหายไปจากชนบท แต่กลับเข้ามาเป็นแรงงานด้อยคุณภาพในเมืองในกรุง ทำให้เกิดมีชุมชนใหม่แออัดที่เป็นปัญหาในเมืองในกรุงนั้น เป็นการพัฒนาที่ทำให้ทั้งเมืองและชนบทยิ่งเกิดปัญหา

ในประวัติศาสตร์ของชาติอเมริกา ชีวิตที่เสี่ยงภัยท่ามกลาง
สิ่งแวดล้อมและสถานการณ์แปลกใหม่ที่คาดหมายยาก ซึ่งทุกคนต้อง
เผชิญด้วยกัน เป็นเครื่องกระตุ้นเร้าและเค้นให้เกิดคตินิยม จินตนาการ
ความใฝ่ฝัน และการตั้งจุดหมายที่ยาวไกล

แต่สำหรับคนไทยชาวชนบทที่จากถิ่นเดิมมาทำงานในเมือง
สิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ทั้งหลายไม่มีอะไรแปลกแตกต่างท่ามกลาง
และเสี่ยงมากมายอะไร ที่จะปลุกเร้าให้เกิดคติและจุดหมายเช่นนั้น
อีกทั้งยังมีคติแห่งความสุขของตัวที่ติดมาขวางไว้อีกด้วย โดยทำให้
สัมผัสสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์เหล่านั้นแบบผ่านๆ ไม่จริงจัง
จึงพอจะเห็นได้ว่า คนไทยที่จากถิ่นมาไกลมากมายนั้นไม่มีคติอะไร
ที่ยึดถือชัดเจนออกมา และไม่มีจุดหมายยาวไกลที่ร่วมกัน แต่ละคน
มีเพียงวัตถุประสงค์ในการหาเงินเฉพาะส่วนตัว ส่วนครอบครัว
เฉพาะหน้า

นับจาก ๒๐-๓๐ ปีที่ผ่านมาย้อนหลังไป เมืองไทยเต็มไปด้วย
กรรมกร-คนงานชาวจีน เวลาผ่านมาถึงปัจจุบันไม่นานนัก กรรมกร
จับกังชาวจีนบัดนี้หาได้ยาก ส่วนมากกรรมกรเหล่านั้นได้เปลี่ยนฐานะ
ขึ้นเป็นเศรษฐีหรือบรรพบุรุษของคนชั้นกลาง ภาพบ้านเมืองเปลี่ยน
ไปมาก ผู้ที่เข้าครองอาชีพคนงานกรรมกรเวลานี้คือชาวชนบท ที่ออก
จากถิ่นมาหากินในเมือง วันที่กรุงเทพฯเจียบเหงา เปลี่ยนจากตรุษจีน
มาเป็นสงกรานต์

แต่ดูเหมือนว่าชาวชนบทที่เข้ามาทำงานในกรุงยุคนี้จะไม่
มีแม้แต่คำติดปาก อย่างที่ได้ยินกันทั่วไปในยุคสร้างเนื้อสร้างตัวของ
ชาวจีนที่ว่า “เสื่อผืนหมอนใบ” ซึ่งแม้จะไม่ถึงขั้นเป็นคติ ก็ยังสื่อ
ความหมายที่เตือนใจแฝงอยู่ด้วยว่า ให้มีความขยันอดทนบากบั่น

พากเพียรทำงาน เพื่อความพรั่งพร้อมสมบูรณ์ในวันหน้า

ไม่ต้องพูดถึงชาวบ้านราษฎรทั่วไป แม้แต่นักศึกษาที่ไปเรียนต่อ
บัณฑิตศึกษา คือ ปริญญาโท-เอก ในต่างประเทศ โดยเฉพาะ
ในอเมริกา ก็เห็นได้ว่าไม่มีคตินะอะไรที่แสดงถึงความมีจุดหมายร่วม
และยาวไกลของสังคมไทย

ยิ่งกว่านั้นสังคมไทยได้ก้าวข้ามขั้นตอนของสังคมอุตสาหกรรม
ขึ้นไป คือแทนที่จะมีวิถีชีวิตแบบนักผลิตของสังคมอุตสาหกรรม
ก็เลยเกิดไปใช้วิถีชีวิตแบบสังคมบริโภคนิยม ทั้งคนกรุง คนเมือง และ
คนที่เข้ามาสนองลัทธิบริโภคนิยมในเมืองในกรุงนั้น เหมือนกับสมคบ
กันซ้ำเติมสังคมของตนให้เสื่อมโทรมและทะเลาะอ่อนแอหนักลงไป

ภาวะในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ก็จะหมดไป พื้นฐานทาง
วัฒนธรรมของตนก็ถึงขั้นขาดตอน วัฒนธรรมข้างนอกที่ตนชื่นชม
คอยรับคอยตาม ก็มองเห็นแค่เปลือกผิว เข้าไม่ถึงเนื้อตัวที่เป็นทุน
รากเหง้าแห่งสังคมของเขา ในภาวะอย่างนี้ ถ้าจะให้สังคมไทยก้าว
ขึ้นสู่สถานะของผู้นำหรือแม้แต่ทรงตัวอยู่ได้ จะต้องมียุคของชาติ
ด้านการสร้างสรรค์ตั้งแต่การผลิตวัตถุเพิ่มขึ้นมา พร้อมกับฟื้นฟูคตินะ
ทางนามธรรมที่แสดงจุดหมายทางจิตใจและปัญญาร่วมกันระยะยาว

จะต้องค้นหาและนำเอาศักยภาพของตนขึ้นมาประสานใช้
ให้เกิดผลในสภาพปัจจุบันอย่างเป็นตัวของตัวเองให้ได้

คนไทยจะพัฒนาศักยภาพขึ้นมา พาสังคมไทยให้ก้าวไปได้หรือไม่

อยู่ใต้ภาพของเขา

จนมองไม่เห็นทั้งตัวจริงของเขาและเนื้อตัวของเราเอง

การที่จะสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม จะต้องมีการปลูกฝังสังคมนิยมที่ดีต่างๆ ที่เป็นทุนมนุษย์ขั้นพื้นฐาน และมีแนวคิดคติความเชื่อที่จะบ่งชี้จุดหมายและเป็นแนวทางให้เกิดวิถีชีวิตแห่งการสร้างสรรค์ที่มั่นคงยืนยาว

การที่จะพูดง่าย ๆ เพียงว่าให้คนมีความโลภจะได้ทำงานหาเงินหรือเข้าใจเองง่าย ๆ ว่าฝรั่งเจริญก้าวหน้าสร้างเศรษฐกิจมาด้วยความโลภนั้น เป็นความคิดผิวเผิน ซึ่งจะได้ผลจริงก็แต่ในด้านการเพิ่มปัญหาจากการหาทางที่จะได้เงินโดยไม่ต้องทำงาน เช่น การทุจริต การกู่หนี้ยืมสิน การลักขโมย การขอห่วย การพนัน การปั่นตัวเลขในรูปแบบต่างๆ อันล้วนนำสังคมไปสู่ความหลงผิดก้าวพลาด ที่ควรได้บทเรียนกันแล้ว ควรจะศึกษาความเป็นไปของสังคมต่างๆ และเหตุปัจจัยทั้งหลายให้จริงจังและชัดเจน

สังคมอเมริกันนั้นเหมือนกับได้เปรียบในแง่ที่ว่าคนของเขาได้ผ่านอดีตแห่งการตกอยู่ใต้สิ่งแวดล้อมและสถานการณ์บีบคั้นร่วมกันซึ่งชัดเจนและยาวนานเพียงพอที่จะหล่อหลอมให้เกิดอุดมคติแห่งชาติที่ช่วยชี้จุดหมายและให้ทิศทางแก่สังคม ครั้นถึงบัดนี้ เมื่อสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์เปลี่ยนไปเพราะถึงจุดหมายนั้นแล้ว ปัญหาที่เขาต้องประสบจึงเกิดขึ้นว่า จะให้คนอเมริกันรุ่นใหม่ดำรงรักษาคตินิยมและอุดมการณ์ของชาติไว้ได้อย่างไร

ส่วนสังคมไทยนี้ก้าวเข้าสู่ยุคปัจจุบันโดยตกลงไปในกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งหมายถึงอิทธิพลวัฒนธรรมวัตถุนิยมแบบตะวันตก โดยเฉพาะของอเมริกัน ที่แผ่ไปครอบคลุมและครอบงำครอบงำโลก ในขณะที่อุดมคติซึ่งเป็นสาระแห่งวัฒนธรรมไทยของตนเองอยู่ในภาวะที่ถือได้ว่าขาดตอนไป และสภาพภูมิลักษณะเดิมของถิ่นก็ได้เปลี่ยนแปลงไปแทบจะหายสิ้นแล้ว ถ้าสังคมไทยจะฟื้นตัวได้ จะต้องฟื้นฟูและสร้างอุดมคติของชาติขึ้นมา นำสังคมกันใหม่

แต่สภาพโลกาภิวัตน์ที่มีใช่เป็นสภาพแวดล้อมและสถานการณ์แท้จริงของตนเอง กำลังแผ่ครอบคลุมสังคมไทย และได้ปกคลุมปิดบังภาวะและสถานการณ์ที่แท้จริงของสังคมของตนเอง ขณะที่คนไทยซึ่งไม่รู้ตัวตระหนกและมองลงไปไม่ถึงภาวะและสถานการณ์ที่แท้จริงของสังคมของตนเอง ได้แต่หลงระเหิงอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งทั้งมีใช่เป็นภาวะและสถานการณ์ที่เป็นจริงของตนเอง และมีใช่เป็นสาระแท้ของวัฒนธรรมต้นทางของอเมริกันเป็นต้นนั้น

ในภาวะเช่นนี้ การที่จะรื้อฟื้นหรือสร้างอุดมคติของชาติขึ้นมา ย่อมเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะทั้งย้อนกระแสและไม่มีปัจจัยเอื้อ

*ไม่ติดแค่ภาพที่ตั่งไว้ ดูชีวิตที่ได้เป็นอยู่จริง
จึงจะรู้เราเขา และเอามาใช้ประโยชน์ได้จริง*

อย่างไรในเรื่องระบบแข่งขันที่เป็นโลกาภิวัตน์หลักอยู่ขณะนี้ ประสบการณ์ของสังคมอเมริกันมีภูมิหลังที่เต็มไปด้วยการข่มเหงรังแกกัน การบีบบังคับกดดัน การเข่นฆ่าทำสงคราม การขัดแย้งที่รุนแรงและยืดเยื้อยาวนาน ต่อเนื่องมาตั้งแต่ถิ่นเดิมในยุโรป จนกระทั่งเมื่อหนีมาถึงโลกใหม่แล้ว ก็เข้าสู่ยุคแห่งการบุกฝ่าที่มีการดิ้นรนต่อสู้บุกกรุก

แย่งชิงกันเข้มข้นยิ่งขึ้น จากการเป็นผู้ถูกระงับในยุโรป ก็เปลี่ยนมาเป็นผู้กระทำต่อคนพื้นเมืองเจ้าถิ่นเดิม และแข่งขันแย่งชิงกันเองบนผืนแผ่นดินใหม่ที่กว้างใหญ่ไพศาลที่ต่างคนมองหาโอกาสให้แก่ตน

การข่มเหงรังแกและดิ้นรนต่อสู้กันก็ดี วิธีชีวิตแบบตัวใครตัวมันหรือปัจเจกนิยม และการมุ่งหน้าแข่งขันกัน (competition) โดยที่ทุกคนมุ่งหาและใช้โอกาสให้ตนเองเหนือกว่า เพื่อสร้างความสำเร็จของตนก็ดี บังคับและเรียกร้องให้ต้องสร้างกฎกติกาขึ้นมาเป็นเครื่องมือที่จะปกป้องตัว และเป็นขีดขั้นที่จะป้องกันการละเมิดหรือเอารัดเอาเปรียบกัน

ประสบการณ์สังคมข้อนี้ทำให้คนอเมริกันและชนชาติตะวันตกจำนวนมากมีความถนัดชัดเจนในการจัดตั้งและรักษากฎกติกา โดยที่ต้องยึดถือกฎหมายเป็นมาตรฐาน ต้องมีกฎหมายที่ศักดิ์สิทธิ์ ปกครองกันด้วยกฎหมาย หรืออยู่กันด้วยหลักนิติธรรม เพื่อให้คนเอารัดเอาเปรียบข่มเหงรังแกกันไม่ได้ หรือได้ยาก คติต่างๆ ที่คนนับถือจะได้มีหลักประกันให้เกิดผลเป็นจริง และดำรงรักษาความมั่นคงของสังคมไว้ได้

ครั้นตมมาถึงคนรุ่นปัจจุบัน ระเบียบทางสังคมที่เกิดจากความจำเป็นในการอยู่รอดบังคับนี้ ก็กลายเป็นจุดแข็งของอารยธรรม ดังที่คนอเมริกันเวลานี้ภูมิใจในคติ rule of law เป็นอย่างยิ่ง

ในสังคมแบบอเมริกันนี้ แม้วามองด้านหนึ่งชีวิตจะเครียด แต่การปฏิบัติเกี่ยวกับกฎหมายและกฎกติกาทั้งหลาย จะดำเนินไปอย่างชัดเจนและเข้มงวดจริงจัง ต่างกับสังคมที่คนอยู่อย่างกลมกลืนเกื้อกูลอะลุ่มอล่วยกัน หรืออยู่กันมาแบบเรื่อยๆ สบายๆ อย่างสังคมไทยนี้ คนจะไม่ค่อยนึกถึงเรื่องกฎกติกา และการนำกฎเกณฑ์หรือกฎหมาย

มาใช้หรือปฏิบัติก็เอียงไปข้างจะหละหลวม ไม่เคร่งครัด กลายเป็นสังคมที่อ่อน และภาวะนี้ก็กลายเป็นจุดด้อย

มองอีกระดับหนึ่ง ในระบบที่ถือผลประโยชน์เป็นใหญ่ คติ rule of law ก็มีใช่จะประกันความเป็นธรรมได้แน่นอน ดังที่มีการเอาเปรียบเท่าที่ไม่ผิดกฎหมาย หรือเอาเปรียบโดยเลี่ยงกฎหมาย ตลอดจนถึงตั้งกฎกติกาหรือสร้างกฎหมายขึ้นมาเพื่อให้ตนได้เปรียบหรือเพื่อเอื้อโอกาสที่จะเอาเปรียบ นิติธรรมนั้นจะเป็นหลักประกันได้จริงก็ต่อเมื่อมันประสานกับจิตใจที่ได้พัฒนาให้รักความเป็นธรรม

อย่างไรก็ตาม เมื่อโลกปัจจุบันมาตกอยู่ใต้อิทธิพลโลกาภิวัตน์ของระบบแข่งขันแบบตะวันตก การที่จะก้าวไปด้วยดีหรือทันเขาในระบบนี้ สังคมจะต้องปรับตัวเข้าสู่ระบบแห่งนิติธรรมที่เคร่งครัดด้วย แต่ความศักดิ์สิทธิ์ของกฎกติกาในสังคมที่มีภูมิหลังอย่างไทยนี้ จะหวังหรือรอให้ความจำเป็นเรียกร้องบังคับให้เกิดขึ้นไม่ได้ แต่ต้องอาศัยการมีปัญญาผู้ตระหนักต่อสถานการณ์ และมีคติที่จะปลุกเร้าพลังรวมใจให้มุ่งมั่นที่จะทำให้สำเร็จลุลุลุดหมาย แล้วฝึกคนขึ้นมาด้วยการศึกษาพัฒนาอย่างจริงจัง

โดยเฉพาะเมื่อสังคมมีภูมิหลังที่ต่างกันมากเหมือนอย่างตรงกันข้าม การที่เราเข้าสู่ระบบโลกาภิวัตน์อย่างเขา ก็จะมีภาวะแบบกำกึ่งครึ่งกลางเกิดขึ้น เช่นมีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบระบบแข่งขันตัวใครตัวมัน แต่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวแบบโอนอ่อน อะลุ่มอละลายกัน จนเกิดภาวะที่ว่า ลักษณะที่ดีในระบบหนึ่งกลายมาเป็นข้อบกพร่องหรือจุดอ่อนที่แทรกขวางในอีกระบบหนึ่ง คนในสังคมอย่างนี้ โดยเฉพาะผู้นำ จะต้องฉลาดอย่างทันการณ์ ที่จะไม่มัวแข็งขืนฝืนสภาพ หรือเอาแต่จะทำตาม มัวคิดจะเลียนแบบเขา แต่

จากการรู้เขาถึงรากเหง้าและเข้าใจตัวเราถึงรากฐาน ควรจะเอาลักษณะที่ดีในภูมิหลังของตัวขึ้นมาปรับใช้ ผันจุดอ่อนให้เป็นจุดแข็ง สร้างแนวทางและระบบที่มีลักษณะเฉพาะของตัวเองขึ้นมา

จากเรื่องเดียวกันนี้จะสังเกตเห็นด้วยว่า เสรีภาพที่อเมริกาหันต่อสู่ได้มาด้วยความยากลำบากและภูมิใจนักหนานั้น เป็นเพียงเสรีภาพเชิงลบ ซึ่งเกิดขึ้นจากภูมิหลังที่จะดิ้นรนให้พ้นจากการกดขี่บีบคั้น ข่มเหงและการเอาเปรียบกัน ต้องอาศัยกฎเกณฑ์กติกามาบังคับควบคุมเป็นขีดขั้น โดยบัญญัติห้ามและตั้งข้อกำหนดต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง เป็นเรื่องของการที่จะไม่รุกร้า ไม่ละเมิดกัน แต่แล้วก็ยังระแวงกัน หวาดกัน ต้องคอยระวังจ้องที่จะปกป้องสิทธิของตนจะสู้กัน ไม่ใช่เกิดจากใจที่กว้างหรือรักกัน

ในทางตรงข้าม คนไทยมีใจไม่มีเสรีภาพ แต่เราขาดเหตุกดดันบีบคั้นที่จะทำให้ต้องครุ่นคิดคำนึงถึงและเรียกร้องเสรีภาพ เรามีเสรีภาพเชิงบวก ในรูปของการเอื้อ โอนอ่อน อภัย อะลุ่มอล่วย ปล่อยตามสบาย จนจะกลายเป็นปล่อยปละละเลย คือหละหลวมและประมาท ซึ่งเป็นสุดโต่งไปอีกข้างหนึ่ง พุดง่าย ๆ ว่าเรามีปัญหาที่จะต้องแก้ไขต่างกับเขา เป็นคนละแบบกัน

แม้แต่ในสิ่งที่เราเรียกตามฝรั่งว่า “จริยธรรม” โดยบัญญัติขึ้นจากคำว่า ethic นั้น สถานการณ์ที่เป็นอยู่ในสภาพโลกาภิวัตน์เดียวกันก็ต่างกันไกล เช่น เราอาจพูดสั้น ๆ ว่า

อเมริกามีแต่จริยธรรมสำหรับสังคมนุคนุกฝ้า พอสังคมนุคนุกฝ้า อยู่นุคนุกฝ้า ก็ไม่มีจริยธรรมที่จะรับช่วงต่อไป ประเทศของเขา แม้จะก้าวหน้าด้านวัตถุเทคโนโลยีและอำนาจ แต่ชีวิตและภายในสังคมนุคนุกฝ้าของตนเองฟอนพะดังที่เขาเองก็วิตกกังวลกันอยู่นุคนุกฝ้า

ส่วนสังคมของเรานั้นตรงกันข้าม กล่าวคือ สังคมไทยเคยมีจริยธรรมเหมาะกับยามสุขสบาย แต่พอถึงยุคต้องบุกฝ่า จริยธรรมถึงจะมี ก็คืบขึ้นมาใช้ไม่ทัน

เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่เราจะต้องรู้จักชนิดที่จำแนกแยกแยะได้ชัดเจน แล้วแก้ไขจัดทำให้ถูกต้องตรงเรื่องกัน

สังคมไทยจะก้าวไปข้างหน้าได้หรือไม่ อยู่ที่จะก้าวขึ้นสู่ภูมิแห่งปัญญาใหม่

ในภาวะเช่นนี้ คนไทยที่รู้ตัวตื่นขึ้นมา โดยเฉพาะผู้นำของสังคม จะต้องใช้ความสามารถสองชั้น ที่จะรู้เข้าใจทั้งเขา ทั้งเรา และทั้งโลก ให้ชัด แล้วสร้างกระแสความคิดกระแสปัญญาขึ้นมา นำคนไทย ให้มีคตินิยมของสังคมและอุดมการณ์ของชาติ ที่จะพากันมุ่งหน้าไปในการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมของตน อย่างมีพลังที่ถึงขั้นสามารถสวนทางไปได้ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ไหลแรงด้วยกำลังความหลงอันเป็นสภาพแวดล้อมและสถานการณ์เทียมที่ครอบงำสังคมของตนอยู่เวลานี้

หลักที่เรียกว่าเป็นคตินิยมของสังคมและอุดมการณ์ของชาตินี้ มีบทบาทที่สำคัญสามประการ คือ

๑. ให้จุดหมายและทิศทาง คือ ทำให้สังคมมีจุดหมายและทิศทางที่จะมุ่งหน้าไป และเกิดพลังที่จะพุ่งเล่นไปอย่างแรงเข้มและแน่นอน

๒. ให้เกิดเอกภาพและสามัคคี คือ เป็นแกนและเป็นจุดอ้างอิงที่จะรวมแรงรวมใจคนในสังคมให้พร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้โดยไม่รู้ตัว ที่จะมุ่งหน้าไปในทิศทางเดียวกันสู่จุดหมาย

๓. ให้จุดอุทิศตัวที่จะข้ามพ้นอัตตา คือ สร้างเป้าหมายหรือจุดยึดใหม่ที่ใหญ่กว่าและอยู่นอกตัวตนของแต่ละคน ซึ่งจะทำให้บุคคลสยบยอมสละหรือข้ามพ้นความยึดมั่นในตัวตนและผลประโยชน์หรืออำนาจของตนไป แล้วทำการเพื่ออุดมคติเป็นต้นที่ยิ่งใหญ่นั้นได้

บทบาทที่ ๓ นี้สำคัญอย่างยิ่ง เพราะถ้าขาดคตินิยมอุดมการณ์นี้แล้ว ตัวตนหรืออัตตาที่ยึดถือสูงสุดของแต่ละคนก็จะเด่นขึ้นมาขัดแย้งและปะทะกัน หรือต่างก็จะดึงทุกอย่างเข้าหาตัว ทำให้สังคมนั้นก้าวเนือยอยู่กับที่ ไม่อาจก้าวไปไหนได้ สังคมที่จะเจริญวัฒนาจึงต้องสร้างคตินิยมอุดมการณ์ที่บุคคลแต่ละคนยอมรับให้เป็นใหญ่เหนือกว่าอัตตาของตัวเองขึ้นมาให้ได้ ซึ่งเมื่อยกขึ้นมาเอ่ยอ้างแล้ว จะสยบตัวตนของทุกคน และทุกคนจะยอมตัวเพื่อเห็นแก่สิ่งนั้นได้

นอกจากผลต่อสังคมแล้ว บุคคลแต่ละคนที่ยึดถือคตินิยมอุดมการณ์นั้น ก็จะมีกำลังใจที่จะซบซู่ใจให้สดชื่น และปลุกปลอบใจให้มีความหวัง ไม่ระย่อท้อถอย คือมีศรัทธาเป็นเพื่อนใจ พร้อมกันนั้นอีกด้านหนึ่ง เมื่อมีความมุ่งสู่เป้าหมายและทิศทางที่จะไปครองใจอยู่ คนก็จะไม่ใส่ใจกับอะไรๆ ที่นอกเรื่อง และมีพลังในตัวที่ช่วยให้พ้นจากอำนาจชักจูงของสิ่งล่อเร้าเขี้ยววนที่จะทำให้เขวออกไปจากทาง ตลอดจนไม่หมกมุ่นจมอยู่กับเรื่องของความใฝ่ต่ำต่างๆ

สังคมไทยในอดีตที่มีความราบรื่นเรื่อยๆ ด้านรูปธรรม ได้ยึดถือคติหรืออุดมการณ์แห่งบุญสืบต่อกันมาแสนนาน แต่คติแห่งบุญนี้เป็นนามธรรมและมีพรมแดนกว้างใหญ่ไพศาล สังคมไทยจะถอยๆ ก้าวๆ ไปในพรมแดนแห่งบุญนี้ได้แค่ไหนเพียงไร ก่อนที่จะละทิ้งไปเพื่อหิบบจวบเอาผลแห่งความเจริญของตะวันตกที่ลอยมาในกระแสโลกาภิวัตน์ คนไทยก็ไมรู้ตัวและไม่เข้าใจ

แต่พูดได้ตามหลักว่า คนจะก้าวไปในคติแห่งบุญนี้โดยไม่หลงทาง ไม่เพี้ยนพลาดหรือติดวังวน ก็ต่อเมื่อมีบุญระดับปัญญา มานำต่อไป สังคมจะหยุดอยู่กับบุญเพียงในระดับจิตใจหาพอไม่ แต่จะต้องก้าวไปให้ถึงระดับปัญญา และสิ่งซึ่งเป็นแกนที่จะเชื่อมประสานจิตใจและทุกอย่างเข้ากับปัญญา ก็คือธรรม

คนไทยจะเลือกคติหรืออุดมการณ์ใดก็ตาม แต่หลักหนึ่งที่ยกขึ้นมาได้ทันที ซึ่งครอบคลุมทุกอย่าง และทั้งประสานกับพื้นฐานแห่งวัฒนธรรมของตนเอง ก็คืออุดมการณ์แห่งธรรม

อุดมการณ์แห่งธรรมนั้นคือความมุ่งมั่นแน่วไปในปัญญาที่อยู่กับความเป็นจริง มองเห็นระบบความสัมพันธ์ที่จะโยงกฎหมายมนุษย์ถึงกฎธรรมชาติได้ และรู้ตระหนักว่าอะไรเป็นประโยชน์แท้ ที่ชีวิต สังคม และโลกนี้ต้องการ แล้วถือธรรม คือความจริง ความถูกต้องดีงาม และประโยชน์สุขที่ชอบธรรมเป็นธรรม เพื่อชีวิต สังคม และทั้งโลก เป็นใหญ่ เป็นมาตรฐาน นี่คืออุดมการณ์ตัวเลือกหลักของสังคมไทยที่จะมุ่งหน้าต่อไปได้บนฐานแห่งวัฒนธรรมที่สืบมา

โลกเจริญมาถึงยุคปัจจุบัน ที่เรียกว่าเป็น Information Age ซึ่งแปลกันว่ายุคสารสนเทศ หรือยุคข่าวสารข้อมูล และ“ไอที” คือ information technology ก็เป็นโลกาภิวัตน์พื้นฐาน ที่กำหนดความรุ่งเรืองหรือความล้มเหลว และชะตากรรมของชีวิตและสังคม

บนฐานแห่งข่าวสารข้อมูล (information) นี้ คนชั้นนำยุคปัจจุบันพูดกันถึงสังคมที่พึงปรารถนาว่าเป็นสังคมแห่งความรู้ (knowledge society) บ้าง สังคมแห่งการเรียนรู้ (learning society) บ้าง

สังคมใดหาหลักของตนไม่ได้ ข่าวสารข้อมูลถูกใช้สนองความต้องการเพียงเป็นสะพานนำไปสู่ผลประโยชน์ และเป็นกับดักให้คน

ลุ่มหลงหมกมุ่นในการเสพบริโภค สังคมนั้นย่อมตกเป็นเหยื่อและจมลงใต้กระแสโลกาภิวัตน์ “ไอที” จะกลายเป็นเครื่องมือขยายพรมแดนอย่างใหม่ของสังคมต้นกระแส ผ่าน cyberspace frontier เข้ามาครอบงำ ทำให้สังคมนั้นเป็นอาณานิคมเบ็ดเสร็จ ทั้งทางเศรษฐกิจทางวัฒนธรรม และทางปัญญา

แต่ในสังคมใด คนมีหลัก รู้จักใช้ข่าวสารข้อมูลให้เป็นสื่อสู่การพัฒนาคุณค่าของชีวิต เป็นฐานแห่งการสร้างสรรค และเป็นปัจจัยแห่งความเจริญปัญญา โดยรู้จักบริหารข่าวสารข้อมูล สามารถสร้างความรู้ (knowledge) และสรรค์ปัญญา (wisdom) ขึ้นได้ สังคมนั้นจึงจะนำชีวิตและโลกไปสู่สันติสุขและอารยธรรมได้จริง

ทุกคนคงยอมรับว่าสังคมไทยไม่อาจจะจมอยู่กับสภาพปัจจุบันที่มีแนวโน้มจะไหลต่ำลงไปทุกที จึงถึงเวลาที่จะยืนหยัดตั้งตัวขึ้นมาก้าวขึ้นไปเหนือการครอบงำของโลกาภิวัตน์ เดินหน้าและเดินนำไปในวิถีแห่งปัญญาให้ได้ ซึ่งถ้าปัญญานั้นรู้จักและรักธรรม ก็แน่นอนว่าสังคมไทยจะตั้งจุดหมายที่ถูกต้องได้ และสามารถก้าวไปให้ถึงจุดหมายนั้นได้แน่นอน

การที่จะก้าวไปในวิถีแห่งปัญญาให้ถึงธรรมและทำตามธรรมนั้นได้ คนไทยจะฟื้นคตินี้แห่งบุญบารมีแห่งวัฒนธรรมที่สืบมา และเดินหน้าขยายพรมแดนแห่งบุญนั้นต่อไป หรือจะสร้างคติอะไรในทางชาตินิยมขึ้นมาใหม่ก็ตาม ก็จะต้องทำให้ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง

อย่างน้อยเมื่อเป็นมนุษยบุุณุชน สำหรับคนหมู่ใหญ่ ถ้าจะให้มีความริ้วแรงทำความดีที่จะสร้างสรรคสังคม จะต้องมึจุดยึดหรือคติหนึ่งใดที่จะให้ภูมิใจในชาติของตน และมีแก่นสารในวัฒนธรรมที่ไ้รับและระลึกนึกถึงด้วยศรัทธา

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของคนไทยทุกคน โดยเฉพาะผู้นำและผู้มีความรับผิดชอบต่ออนาคตของชาติจะต้องรู้ตระหนักรู้ว่า ถึงเวลานานแล้วที่จะเลิกเป็นอยู่อย่างผู้ดูถูกตัวเอง รู้จักเรียนรู้ให้เท่าทันถึงขั้นตอนแหล่งที่มาแห่งกระแสโลกาภิวัตน์ที่ไหลมาพัดพาสังคมของตน พร้อมทั้งสืบค้นนำเอาศักยภาพที่ตัวมีขึ้นมาพัฒนา เพื่อฟื้นฟูสังคมของตน ผันตัวเองขึ้นไปให้ตั้งหลักได้ในกระแส มีจิตใจเข้มแข็งแน่วแน่มั่นคง และสร้างปัญญาขึ้นมาแก้ปัญหา เพิ่มพูนพลังความสามารถที่จะก้าวหน้าต่อไป สู่จุดหมายแห่งการสร้างสรรค์ชีวิต สังคม และโลก ให้ดีงาม มีสันติสุข อย่างแท้จริงและยั่งยืนนาน ●

มนุษย์จะต้องมองทะลุสถานการณ์เฉพาะหน้าและกรอบความคิดแห่งการแข่งขันของโลกาภิวัตน์นี้ออกไป จึงจะเห็นความจริงแท้ของโลกและชีวิต กับทั้งจุดหมายอันยั่งยืนถาวรที่มนุษย์ทุกยุคทุกสมัยต้องการ คือ ชีวิตที่ดั่งาม สังคมที่มีสันติสุข และโลกที่น่าอยู่อาศัย ปัญหาที่มนุษย์จะต้องพัฒนาขึ้นมาใช้ในการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมนั้น จะต้องก้าวมาถึงขั้นนี้ มิใช่แค่วิสัยทัศน์ที่เพียงสนองจุดหมายแห่งความสำเร็จ ในกรอบความคิดของการเอาชนะในระบบแข่งขัน

... การที่จะมีชัย เพื่อยืนหยัดอยู่ได้ในกระแสโลกาภิวัตน์แห่งการแข่งขัน ไม่ถูกครอบงำ และมีอิสรภาพที่จะทำการอะไรตามเจตจำนงของตนได้นั้น ปัญญาด้านหนึ่งที่สำคัญก็คือที่พูดกันด้วยภาษาชาวบ้านง่ายๆว่า "รู้เขา รู้เรา"

ISBN 9 74 - 2 7 2 - 6 8 7 - 6

9 789742 726874

ราคา 78 บาท

ออกแบบปก : ฤกษ์ คงสวัสดิ์